

יום ראשון

יכין בקריאת ששה פסוקים אלו, שהם כנגד 1 דמילוי יו"ד דשם ב"ן, להשאיר בו הארה מתוספת נשמה משבת שעברה:

פרשת בלק

לקלל את ישראל החל לברכם. בסוף הפרשה מסופר שבעצת בלעם החטיאו בנות מואב את ישראל, ומשום כך פרצה מגיפה בעם ישראל, וכאשר הרג פנחס בן אלעזר את זמרי בן סלוא נשיא שבט שמעון וכזבי בת צור המדיינית בשעה שבא עליה, נעצרה המגיפה.

לאחר שהיכו ישראל את האמורי נתייראו מהם מואב, ושלח בלק מלכם שליחים לבלעם בן בעור שהיה נביא באומות העולם, שיקלל את ישראל. ה' הרשה לו ללכת עמם, וכאשר הגיע למואב שם ה' דברים בפיו, ובמקום

ביאור המקרא

תורה

רש"י

חשש מואב מישראל

(ב) וַיִּרְא בָּלָק בֶּן צְפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֻמּוֹתָיו, בַּהֲכֹתָם אֶת הָאֱמֹרִי לְפִי חָרֵב וְכִיבוּשָׁם אֶת כָּל עִירָם, וְכֵן אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה כֵן יִשְׂרָאֵל לָאֲרֶץ

הבשן, אמר, אם שני מלכים אלו, סיחון מלך האמורי ועוג מלך הבשן, שהיינו סמוכים ובטוחים עליהם, לא עמדו בפני ישראל, כל שכן שארצי מואב לא תעמוד בפניהם: (ג) לפיכך וַיִּגֶר מוֹאָב עִם מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם [עם ישראל] מֵאֵד, כִּי רַב הוּא - משום שרבים הם, וַיִּקֶּץ [וקצו, ומאסו] מוֹאָב בַּחֲיִיהֶם מִפְּנֵי פַחַד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

(ד) וַיֹּאמֶר [ואמר] עִם מוֹאָב אֵל זִקְנֵי מִדְיָן, עֲתָה יִלָּחֲבוּ [יאכלו, ישמידו] הַקָּהָל [קהל ישראל]

כב (3) וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמוריו. אמר, אלו שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם, אנו על אחת כמה וכמה, לפיכך ויגר מואב

(ג) ויגר. לשון מורא כמו גורו לָקַס (איוב יט טז) (תנחומא 3): ויקץ מואב. קץ בחייהם [ג' הרא"ס כמו קָפַי צָפַי (בראשית כו מו)], והוא מקרא קצר: (ד) אֵל זקני מדין. והלא מעולם היו שונאים זה את זה, שנאמר (בראשית לו לה) הַפְּקָה אֶת מִדְיָן בְּשָׂדֶה מוֹאָב, שָׂדֶה מִדְיָן עַל מוֹאָב לְמַלְחָמָה. אלא

וַיִּרְא בָּלָק בֶּן צְפּוֹר אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֻמּוֹתָיו: וַיִּחַזַּא בָּלָק בֶּן צְפּוֹר יֵת כָּל דִּי עֲבַד יִשְׂרָאֵל לְאֻמּוֹתָיו: ג וַיִּגֶר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מֵאֵד כִּי רַב הוּא וַיִּקֶּץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיְחִיל מוֹאָבָא מִן קָדָם עָמָא

לחזא ארי סגי הוא ועקת למואבאי מן קדם בני ישראל:

ד ויאמר מואב אל זקני מדין עתה ילחכו הקהל

ביאור רש"י

פחדו של מואב מישראל שנצחו את האמורי

כב (ב) וַיִּרְא בָּלָק בֶּן צְפּוֹר אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֻמּוֹתָיו. אין 'וירא' כמשמעותו הפשוטה שהרי בלק לא ראה את המלחמה בעיניו, אלא הוא לשון הבנה שחשב בדעתו ואמר, אֵלֵינוּ שְׁנֵי מַלְכִּים - סיחון ועוג מלכי האמורי הגיבורים שְׁהִיֵּינוּ בְּטוּחִים עֲלֵיהֶם שיוכלו לעמוד כנגד ישראל ולנצחם לֹא עָמְדוּ בְּפָנֵיהֶם, אָנוּ שאיננו גיבורים כמותם עַל אַחַת בָּמָּה וּבָמָּה שלא נוכל לעמוד כנגדם במלחמה, לְפִיכָךְ 'וַיִּגֶר מוֹאָב' (פסוק ג) - פחדו כל העם מישראל (תנחומא ב).

ויפחד

(ג) וַיִּגֶר. הוא לִשׁוֹן מוֹרָא, בְּמֹו 'גורו לָקַס' (איוב יט טז) שפירשו פחדו לכם (תנחומא ב).

מואב קצו בחייהם

וַיִּקֶּץ מוֹאָב. אף שלא פירש הכתוב במה קץ [מאס], כוונתו היא שקצו בַּחֲיִיהֶם מפני פחדם מבני ישראל [ג' הרא"ס בְּמֹו שאמרה רבקה ליעקב 'קָצַתִּי בְּחַיֵּי מִפְּנֵי בְּנוֹת תַּת' (בראשית כו מו)], וְהוּא מִקְרָא קָצַר וכאילו אמר 'ויקץ מואב בחייו'.

מואב ומדין השלימו ביניהם

(ד) אֵל זקני מדין. היתכן שפנו מואב אל מדין וַיְחַלֵּא מֵעוֹלָם [מאז ומתמיד] הָיוּ מוֹאָב ומדין שְׁנֵינָאִים זֶה אֶת זֶה, כמו שְׁנֵינָאִים אצל הדר בן בדר מלך אדום (בראשית לו לה) 'הַפְּקָה אֶת מִדְיָן בְּשָׂדֶה מוֹאָב', הרי שְׁבָא מִדְיָן עַל מוֹאָב לְמַלְחָמָה והלך מלך אדום לעזור למואב והכה את מדין, אֵלֵינוּ

ביאור המקרא

תורה

רש"י

את כל סביבתינו, בלחך השור את ירק [-עלה ירוק] השדה. ובלק בן צפור מלך המואב בעת ההוא:

קריאת בלק אל בלעם

בלק שלח שליחים מוקני מואב ומדין אל בלעם, לבקשו שיבוא למואב לקלל את ישראל, אולם הקב"ה נגלה אליו בלילה ואסר עליו ללכת ולקלל את ישראל.

(ה) וישלח בלק מלכאבים [-שליחים] אל בלעם בן בעור פתורה - למקום ששמו פתור, אשר יושב על הגדר - נהר פרת, ונמצא מקום זה בארץ בני עמו של בלק,

את כל סביבתינו בלחך השור את ירק השדה ובלק בן צפור מלך המואב בעת ההוא: ואמר מואבאה לסבי מדין פען ישיצון קהל לא ית כל סחרננא פמא דמלחין תורא ית ירוקא דחקלא ובלק בר צפור מלכא למואב בעידנא ההיא: ה וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה אשר על הגדר ארץ בני עמו

מיראתן של ישראל עשו שלום ביניהם. ומה ראה מואב ליטול ענה ממדין, כיון שראו את ישראל נזחיס שלא כמנהג העולם, אמרו מנהיגם של אלו צמדין נתגדל, נשאל מהם מה מדמו, אמרו להם אין כמו אלא צפיו, אמרו אף אנו נצוא עליהם צאדם שכמו צפיו (תנחומא א): בלחך השור. כל מה שהשור מלחך אין זו סימן צרכה (ס): בעת ההיא. לא היה ראוי למלכות, מנסיכי מדין היה וכיון שמת סיחון מנוהו עליהם לזרז שעה (תנחומא ד): (ה) פתורה. כשולחני הזה שהכל מריצין לו מעות, כך כל המלכים מריצין לו אגרותיהם. ולפי פשוטו של מקרא, כך שם המקום (תנחומא ד): ארץ בני עמו. של בלק, משם היה,

וזה היה מתנצל ואומר לו, עמיד אתה למלך (ס). ואם תאמר מפני מה השרה הקדוש צריך הוא שכינתו על גוי רשע, כדי שלא יהא פתחון פה לאומות לומר אלו היו לנו נביאים חזרנו למוטב, העמיד להם נביאים

ביאור רש"י

כ' חשבון עיר סיחון מלך האמורי הוא והוא נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארנן התייראו מישראל והשלימו עם מדין והלכו ליטול עצה מהם, כנראה המואבים למלך עליהם לצרף שעה כדי להלחם בישראל (תנחומא ד).

משמעות שם המקום 'פתורה'

(ה) פתורה. תגום של 'שולחן' הוא 'פתורה', ונקרא המקום בשם זה, על שם מלאכתו של בלעם שדר שם, שהיה נחשב כשליחני הזה - הפורט ומחליף מטבעות שהפך מריצין ומביאין לו מעות כדי לפורטם, כך היו כל המלכים מריצין ומביאים לו אגרותיהם כדי לדרוש בקסמיו ונחשיו. ולפי פשוטו של מקרא, כך הוא שם המקום 'פתור' (תנחומא ד).

בלק היה מפתור

ארץ בני עמו. אין הכוונה 'בני עמו' של בלעם, אלא 'בני עמו' של בלק, לפי שמשם היה מוצאו, וזה [-בלעם] היה מתנבא ואמר לו, עתיד אתה למלך על מואב, ומתוך כך ידע בלק והכיר בכוחו של בלעם (ס).

טעם שהשרה הקב"ה שכינתו על גוי רשע

ואם תאמר, מפני מה השרה הקדוש ברוך הוא שכינתו על גוי רשע, אלא כדי שיהא פתחון פה [-טענות] לאומות לטעון ולומר אלו היו לנו נביאים חזרנו [-היינו חוזרים] למוטב, לפיכך העמיד להם נביאים,

מיראתן של ישראל עשו מואב וידין מלכאבים. נטילת עצה מוקני מדין, שבארצם גדל משה

ומה ראה מואב למה עצה מדין ולא מאומה אחרת, כיון שראו את ישראל נזחיס במלחמותיהם שלא כמנהג העולם, אמרו הרי מנהיגם של אלו [-משה] בלחך השור, ואם כן נשאל מהם מה פתורו שעל ידה מנצח בכל מלחמותיו, אמרו להם זקני מדין, אין פתור של משה אלא צפיו, כלומר, שנצחונו הוא על ידי תפילה ובקשה מה', אמרו אם כן, אף אנו נבוא עליהם בארץ שפחו צפיו, הוא בלעם, שיש לו כח בפיו לברך ולקלל

(תנחומא א).

ליחור השור לרעה

בלחך השור. הכתוב נקט את לחיכת השור יותר מכל בהמה אחרת, לפי שכל מה שהשור מלחך בפיו, אין בו סימן ברירה, כיון שעוקר את הכל מן השורש ואינו משאיר כלום, אבל בהמות אחרות אינן מצליחות לעקור השורשים, ויכול העשב לחזור ולצמוח (ס).

העת ההיא גרמה להמליך את בלק

בעת ההיא. תיבות אלו מיותרות, שהרי פשוט הדבר שהיה מלך בזמן המדובר בכתוב, אלא בא להשמיענו שבלק לא היה ראוי למלכות מואב, אלא מנסיכי [-מושל] מדין היה שהיתה תחת מלכות וממשלת סיחון. וכוונת השמות סיחון מלך האמורי שהיה שולט במואב כנאמר (לעיל כא כ)

קבג

ביאור המקרא

לְקַרְאָה לֹא -[לטובת בלעם והנאתו] **לְאֹמֶר** - ולומר
לו כדברים הבאים, **הִנֵּה עִם יִצְחָק מְפַזְזִירִים** ועלול
להזיקני, שהרי **הִנֵּה כִפָּה אֶת עֵינַי** -[מראה]
הָאָרֶץ מרוב ריבויו, **וְהוּא יֹשֵׁב מְאֹלֵי** - שוכן
לנגדי:

לְקֹרֵא־לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה עִם יִצְחָק
מִמְצְרַיִם הִנֵּה כֶּסֶף אֶת־עֵין
הָאָרֶץ וְהוא יֵשֵׁב מִמֶּלְכִי׃ וּשְׁלַח
אֶזְגָדִין לְוֹת בְּלָעַם בַּר בְּעֹזֹר לְפִתּוֹר
אֲרָם דִּי עַל פֶּתַת אֲרֵעַ בְּנֵי עַמִּיָּה
לְמִקְרִי לִיָּה לְמִימַר הָאֵל עֲמָא נָפֵק
מִמְצְרַיִם הָאֵל חֲפָא יַת עֵין שְׁמִשָּׂא
דְּאַרְעָא וְהוא שְׂרִי מְלָקְבְּלִי׃
וְעַתָּה לְכֵה־נָא אֶרְה־לִּי אֶת־
הָעַם הַזֶּה כִּי־עֲצוּם הוּא מִמֶּנִּי
וְאֶגְרֹשְׁנוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי יִדְעַתִּי
בְּרֹךְ וְאֲשֶׁר תֹּאדָר יוֹאֵר׃ וּכְעַן
תַּעֲמָא הַדִּין אֲרִי תְקִיף הוּא מְנִי

(ו) וְעַתָּה לָכֵּה - [בא, הבה] נָא - עכשיו, אָרָה לִי - [וקלל בעבורי] אֶת הָעָם הַזֶּה, כִּי עֲצוּם - [משום שחזק] הוּא מִמֶּנִּי, אֹזְלִי לֵאחֹר שְׁתַּקְלֵנוּ אוֹכֵל לֵהִיָּא לַכֹּךְ שְׂנֵיָה בּוֹ אֲנִי וְעַמִּי, וְאֶגְרָשְׁנּוּ מִן הָאָרֶץ. כִּי יִדְעֵתִי אֶת אֲשֶׁר תִּבְרָךְ מִבְּרָךְ - מִפְּנֵי שִׁדּוּעַ לִי שְׁמִי שֶׁתִּבְרַךְ עַל יְדֵי קִסְמִי יִהְיֶה מִבּוֹרֵךְ, וְאֲשֶׁר תֵּאָדָר יוֹאֵד - וְמִי שֶׁתִּקְלַל עַל יְדֵי הַקִּסְמִים יִהְיֶה מְקוּלָּל. וְנוֹדַע לִי הַדְּבַר מִמְּלַחְמַת סִיחּוֹן בְּמוֹאָב, שֶׁשָּׂכַר אוֹתָךְ סִיחּוֹן לִקְלַל אֶת מוֹאָב, וְעַל יְדֵי כֹךְ נִיַּצְחָם :

וְעַלֵּיהֶם וְהִרְגֵּם, וּלְפִיכָךְ רִצּוֹנִי שֶׁתְּקַלֵּם שֶׁלֹּא יִבְאוּ אֶף עָלֶי וְהִרְגֵנִי (תַּחֲמוּם ד').

'מַמְלִי' לְשׁוֹן כִּרְיָה

וְהוּא יֵשֵׁב מִמְלִי. לֹא נִכְתַּב 'מִמְלִי' עִם וָו אֶלָּא חֶסֶד (תַּחֲמוּם א').

וְהוּא יֵשֵׁב מִמֶּלֶךְ. לא נכתב 'ממולי' עם וא' אלא חֶסֶד
בְּתֵיב בִּלְא וא', לדרוש מלשון כריתה, וכוונתו לומר
לו שְׂקֻרֻבִים הֵם לְהַכְרִיתֵנִי, כְּמוֹ 'כִּי אֲמִילֶם' (תהלים קיח
c) שהוא לשון כריתה ופירושו 'אכריתם' (תנחומים שם).

ביאור לשון 'נכה'
(ו) **נִכָּה בַּי**. היה לו לומר 'אכה' בלשון יחיד שהלא בלק לבדו הוא המדבר, ולמה נקט 'נכה' שהוא לשון רבים, אלא כוונתו לומר **אֲנִי וְעַמִּי נִכָּה בָהֶם. דְּבַר אַחֵר**, 'נכה' אינו מלשון מכה אלא **לְשׁוֹן מִשְׁנָה הוּא** כמו 'מִנְכָּה' [-מחסר] **לִּי מִן הַדְּמוּיִם** (חולין קלב), לפי שהם עם רב ועצום, יתכן שלא אצליח לכלותם לגמרי, ועדיין אוכל **לְחַסֵּר מֵהֶם מַעַט** (תנחומא ד).

במלחמת סיוון במואב, נודע כה בלעם
כִּי יִדְעֵנִי וגו'. וכיצד נודע לו שקללת בלעם מתקיימת,
עַל יְדֵי מַלְחָמַת סִיחֹון, שְׁמֹרְתִי קִלְלַת בִּלְעָם לְהַפֹּת
אֶת מוֹאָב, שלא היה יכול סיוון לכבוש את העיר חשבון
 ממלך מואב הראשון, עד שהביא את בלעם וקיללה שתיפול
 בידו (שם).

רש"י

תורה

ביאור המקרא

(ז) וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מִדְיָן וְזִקְנֵי מִזְרָאם וְזִקְנֵי מִדְיָן, וְזִקְנֵי מִזְרָאם - ונטלו עמהם כל מיני קסמים שאיתם היה בלעם עושה את קסמיו, כדי שלא יאמר שאין כלי תשמישיו מצויים בידיו, וַיָּבֹאוּ [ובאו] אֵל בָּלָעַם, וַיְדַבְּרוּ [ודברו] אֵלָיו את דְּבָרֵי בָלָק הַנּוֹכְרִים, שיבוא עמהם כדי לקלל את ישראל:

(י) וְקִסְמִים בְּיָדָם. כל מיני קסמים, שלא יאמר אין כלי תשמישי עמי. דבר אחר, קסם זה נטלו בידם וקני מדין, אמרו אם יצא עמנו צפעס הזאת יש צו ממנו ואם ידחנו אין צו תועלת, לפיכך כשאמר להם לינו פה הַלֵּלָה (פסוק ח) אמרו אין צו תקוה, הנימוחו והלכו להם, שנאמר (שם) וַיֵּצְאוּ שָׂרֵי מִזְרָאם עִם בָּלָעַם אֲחֵזָה אֲחֵזָה וְזִקְנֵי מִדְיָן הִלְכוּ לָהֶם (תנחומא ה):

ית די תברך מברך ודי תלוט ליט:

וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מִזְרָאם וְזִקְנֵי מִדְיָן וְקִסְמִים בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֵל בָּלָעַם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דְּבָרֵי בָלָק: וַאֲזָלוּ סָבִי מִזְרָאם וְסָבִי מִדְיָן וְקִסְמִיָּא בִּידֵיהוֹן וַאֲתוּ לִזְוֹת בָּלָעַם וּמִלִּילוּ עֲמִיהָ פִּתְגָמִי בָלָק:

ביאור רש"י

יבוא עמנו מיד בפעם הזאת, נדע שיש בו ממש ויכול הוא לקללם, ואם ידחנו וישתמט מלבוא עמנו עכשיו, סימן שאין בו תועלת, לפיכך כשאמר להם בלעם 'לינו פה הַלֵּלָה' (פסוק ח), אמרו זקני מדין אין בו תקנה שיצליח לקללם, ולפיכך הניחוהו וַיֵּלְכוּ אֵלָיו לְמִקְוָמָם, שְׂנֵאָמָר (שם) 'וַיֵּצְאוּ שָׂרֵי מִזְרָאם עִם בָּלָעַם' ומשמע שהם לברם נשארו עמו אֲבָל זִקְנֵי מִדְיָן הִלְכוּ אֵלָיו (תנחומא ה).

הביאו בלעם מיני קסמים (ז) וְקִסְמִים בְּיָדָם. לקחו עמם כלי מיני קסמים שבהם עושים את הקסמים, כדי שלא יאמר להם בלעם אין כלי תשמישי עמי, וימצא בכך סיבה להמנע מלקללם.

סימן קבעו להם, לידע אם יש בו ממש דבר אחר, קסם [סימן] זה נמלץ בידם וקני מדין, כלומר על דעת כן הלכו אליו, שכן אמרו בליבם אם

רש"י

נביאים (מיכה ה ו-יא)

ביאור המקרא

בחזונו ניבא הנביא מיכה על העתיד לבוא: ישראל יקוו ויצפו רק לה' ולא ישימו בטחונם בזולתו. יגדל מעמדם ותהיה שליטתם על כל העמים כאריה על החיות. ההשגחה השמימית תזניח את עזר הסוסים והמרכבות ואת המבצרים והחומות, הפסילים והכשפים יכרתו מישראל, ויעשה ה' נקמה גדולה בעמים האויבים לעמו.

לאחר מכן ינבא על ויכוח שיתגלע בין ה' ובין עמו: ה' מזכיר להם את הטובות אשר גמל עמם בשעה שהוציאם ממצרים, ואשר עליהם מחויבים הם

וְהָיָה | שְׁאֲרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּמִלַּת מֵאֵת יְהוָה (י) כְּמִלַּת מֵאֵת ה'. שאין צא לעולם על ידי אדם, ולא יבקשו בני אדם עליו, הם יודעים כיצד ובמה יוכלו

להודות ולהשיב לה' על כל תגמוליו. ועל כך משיבם הנביא שחפץ ה' כבר נודע להם, ורצונו שתהיה ההודאה על חסדיו על ידי עשיית משפט אמת וגמילות חסדים והליכה ביושר.

בין החסדים אשר עשה ה' עם עמו מוזכר גם מעשה בלק, אשר הפיר ה' את עצתו ומנע מבלעם לכלות את העם. למען ידעו ישראל את החסד שגמל ה' עמם ויטיבו מעשיהם. ומטעם זה, קבעו להפטיר את הפרשה העוסקת בסיפור בלק ובלעם ובהפרת עצתם, בפרק זה שמזכיר הנביא בדבריו את אותו החסד.

בטחונם ושלטונם של ישראל לעתיד

(י) ינבא על מצב בני ישראל לעתיד, בעת שיצורו גוג ומגוג על ירושלים, וְהָיָה שְׁאֲרִית יַעֲקֹב - יהיו בני ישראל הנותרים לעתיד והשרויים בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים, כְּמִלַּת מֵאֵת ה'

ביאור רש"י

(י) כְּמִלַּת מֵאֵת ה'. כמו הטל שאין בא לעולם על ידי אדם אלא ברצון ה' ולכן לא יבקשו מבני אדם עֲלֵיו [על

בלק ליום ראשון

קכה

רש"י

נביאים

ביאור המקרא

כך לא יקוה ישראל לעזרת איש כי אם לה': **כְּרִבִּיּוֹם - כְּמִטְר עַז הַיּוֹרֵד עָלַי עֹשֶׂב, אֲשֶׁר דֶּרֶךְ** (י) **בְּאֲרֵיהָ בְּבִהְמוֹת יַעַר.** כך יהי מלכס שליט העולם, שלהשפעת הטל והמטר, לא יקוה לאיש זבל: **וּרְמָם וַטֶּרֶף. רַמָּס** היא דריסת הארי כשהוא רעב ואוכלו זמקומו, וטרף היא כשנושא את הטרף למעונותיו בשביל גורותיו ולציאותיו: **וְהַכְרַתִּי סוֹסֶיךָ.** (ט) היא עזרת מנצח שאתם נשענים עליהם להמציאם סוסים: (י) והכרתי ערי ארצך. ולא תטכך לערי מזכר:

ה' ולא אל זולתו:

(י) והיה לעתיד לבוא,

יגברו שארית יעקב בני

ישראל, בגוים בקרב

עמים רבים בקרב כל

האומות שצרו עליהם,

וישלטו בהם בארץ

המושל בבְּהִמּוֹת - בחיות

היער, ובכפיר - אריה

צעיר, המושל בעֲדָרֵי

צאן, אשר אם ירעב

עבר ורמם ברגלו את

החיות ויאכלם, וטרף טרף

לגוריו ואין מציל מידו.

כן יהרגו ישראל באויביהם

ואין מציל מידם:

(ח) בעת ההיא תרם -

תתרומם ידך להתגבר על

צריך הבאים להצר לך,

ובל איבדך ופירתו:

(ט) והיה ביום ההוא

לאחר מלחמת גוג ומגוג

נאם ה', והכרתי את

סוסך מקרבך

והאבדתי מרבבתיך,

שלא תזדקקו לסוסים

ולמרכבות למלחמה, כי

שלום יהיה לעולם:

(י) והכרתי ערי ארצך

מוקפות בחומה, משום שלא תצטרכו להם יותר והרסתי אנתון ואשבור כל

מבצריך שלא יהיה לכם צורך בהם, כי תהיו מוגנים:

כְּרִבִּיּוֹם עַל־עֹשֶׂב אֲשֶׁר לֹא־

יִקְוֶה לְאִישׁ וְלֹא יִיחַל לְבָנִי

אֲדָם: וַיְהִי שְׂאֵרָא דְבֵית יַעֲקֹב בְּגוֹ

עַמּוּמִין סְגִיאוֹן פְּטִילָא מִן קָדָם יְיָ

וּכְרִסִּי מִלְקוּשָׁא דִּי עַל עֶסְבָּא דִּי

לֹא מוֹרִיף לְאַנְשָׁא וְלֹא מְכַתֵּר לְבַר אֲנָשָׁא: וְהָיָה

שְׂאֵרִית יַעֲקֹב בְּגוֹיִם בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים בְּאֲרֵיהָ

בְּבִהְמוֹת יַעַר בְּכַפִּיר בְּעֲדָרֵי־צֹאן אֲשֶׁר אִם־עֶבֶר

וּרְמָם וַטֶּרֶף וְאִין מְצִיל: וַיְהִי שְׂאֵרָא דִּיעֲקֹב בְּעַמּוּמִיָּא

בְּגוֹ עַמּוּמִין סְגִיאוֹן פְּאֲרִיָּא בְּבַעֲרִיָּא בְּחוּרְשָׁא וּכְלִיתָא

בְּעֲדָרֵי עֲנָא דָּאָם יַעֲדִי וַיְרַמּוּס וַיִּקְטוּל וְלִית דִּי מְשַׁזִּיב:

ח תָּרַם יָדְךָ עַל־צָרֶיךָ וְכַל־אֹיְבֶיךָ יִפְרֹתוּ: סְגִי מִבְּכֶן

תִּתְקַף יָדְךָ יִשְׂרָאֵל עַל סְנָאָךְ וְכָל בַּעֲלֵי דְבִכָּךְ יִשְׁתַּצּוּן:

ט וְהָיָה בְּיוֹם־הַהוּא נֹאֵם־יְהוָה וְהַכְרַתִּי סוֹסֶיךָ

מִקֶּרְבְּךָ וְהֶאֱבַדְתִּי מִרְבַּבְתֶּיךָ: וַיְהִי בְּעֲדָנָא הָיָא אָמַר

יְיָ וְאַשְׁצִי סוֹסוֹת עַמּוּמִיָּא מִבִּינָךְ וְאוֹבִיד רִתִּיכִיהוֹן:

י וְהַכְרַתִּי עָרֵי אֶרְצְךָ וְהִרְסֵתִי כָל־מִבְצָרֶיךָ: וְאַשְׁצִי

קָרוֹי עַמּוּמִיָּא מֵאֶרְעֶךָ וְאַפְגֵּר כָּל כְּרַבִּיּוֹן תִּקְיַפִּיָּא:

(י) והכרתי ערי ארצך המוקפות בחומה, משום שלא תצטרכו להם יותר והרסתי אנתון ואשבור כל מבצריך שלא יהיה לכם צורך בהם, כי תהיו מוגנים:

ביאור רש"י

(ט) והכרתי סוסך. כוונת הכתוב היא, שלעתיד אכרית

את עֲנַת מִצְרַיִם שֶׁמֶשֶׁם בָּאִים הַסּוֹסִים

כְּנִאֲמַר בְּצִוּוֵי אֵל הַמֶּלֶךְ (דברים יז טז) וְלֹא לְשִׁיב אֶת הָעָם

מִצְרַיִם לְמַעַן הַרְבוֹת סוֹס, וְאַתָּם נִשְׁעָנִים עָלֵיהֶם [על

מִצְרַיִם] לְהַמְצִיאָם סוֹסִים:

(י) והכרתי ערי ארצך. שיהיה שלום בארץ ולא

תִּצְטָרֵךְ עוֹד לְעָרֵי מִבְצָר לְהִתְגַּן מִפְּנֵי

הָאוֹיְבִים:

הטל] שיר, כך בזמן הגאולה 'לא יקוה' ו'שאר' לעזרת

'איש' כי אם יבטח ויקוה רק לה':

(ז) בארץ בְּבִהְמוֹת יַעַר. כארי המושל בחיות היער כך

יהי מלכם של ישראל שְׂלִיט בְּכָל:

וּרְמָם וַטֶּרֶף. 'רמם' היא דריסת הארי ברגלו בְּשִׁהוּא

רַעֲב וְאִכָּל בְּמִקְוֵמוֹ, ו'טרף' היא כְּשֶׁנּוֹשָׂא אֶת

הַטֶּרֶף לְמַעֲנוֹתָיו בְּשִׁבְלֵי לְהַאכִּיל אֶת גּוֹרֻתָיו

וְלְבִיאוֹתָיו:

ביאור המקרא

(יא) וְהִכְרַתִּי בְשָׂפִים מִיִּדְךָ - מרשותך, וּמַעֲוֹנִים - ואוחזי העינים

נביאים

יֵא וְהִכְרַתִּי בְשָׂפִים מִיִּדְךָ
וּמַעֲוֹנִים לֹא יִהְיוּ לָךְ: וְאַשְׁצִי
חֲרָשִׁין מִבֵּינָךְ וּמַעֲנִינִין לֹא יִהְיוּ לָךְ:

ביאור המקרא

לֹא יִהְיוּ לָךְ, ולא יעסקו
עוד בכשפים כי עין בעין
יראו בהשגחת ה' אל עמו:

רש"י

כתובים (תהלים ג ד - ג)

ביאור המקרא

(ו) שְׁתו. לשון שאיה, גאטירנ"ט זלע"ז. ויש
לומר שמו כמו שמו, כמו למען שמי אחמי (שמות
י: 6): (ז) בִּי הִכִּיתָ אֶת כָּל אוֹיְבֵי לְחִי. דלית אמר (איכה ג ז) יִסֵּן
לְמַפְהוֹ לְחִי יִשָּׁע צִקְרָפָה, צִשָּׁע יָפוּ עַל הַלְחִי (מכה
ד יד) (חוספתא ב"ק פ"ט ה"א). ומדרש אגדה (מדרש תהלים)
מכה הפה, כמה דלית אמר (שמואל ב' י חג) וַיֵּלֶן אֵל צִיתוֹ
וַיִּחַקֵּק: שִׁנֵּי רִשְׁעִים. גבורתם: (ט) לָהּ הִישׁוּעָה וְגו'. עליו
להושיע את עבדיו ואת
עמו, ועל עמו מוטל לצדק
ולהודות לו סלה (במדבר יט
ג): ד (א) לְמַנְצָח בְּנִינֹת. מומור זה יסד
דוד שיאמרוהו בני לוי
המנצחים בנגינות צשיר על
הדוכן. לשון נאום נופל
במתחזקים בעבודה, כענין
שנאמר (עזרא ג ח) וַיַּעֲמִידוּ
אֶת הַלְוִיִּם מִבְּנֵי עֲשָׂרִים
עַד שֵׁנָה וּמַעֲלָה לְנַחַם עַל מְלָאכָתָא צִית ה':

מתוך בטחון בה' לא פחד דוד מהרבבות שלחמו בו, וביקש
מה' שיושיעו, כמו שהושיעו תמיד בהכאת אויביו, ומאת
ה' יבואו הישועה והברכה על עמו. כשאתפלל אל ה', ירחם
עלי ויקבל תפילתי כמעולם, ועד מתי יבזו אותי ויאהבו
ויחפשו לדבר עלי דברי שוא.
(ז) אמר דוד בעת
שביקש אבשלום בנו
להורגו, בהיותי בוטח בה'
לֹא אִירָא מִרְכַּבּוֹת
[מעשרות אלפי] אנשי
הָעָם שָׁעַם אֲבִשְׁלוֹם, אֲשֶׁר
הם הקיפוני מסביב ושתו
[שמו] מלחמתם עלי:
(ח) קוֹמָה ה' וְהוֹשִׁיעֵנִי
אֱלֹהֵי, בִּי הִלֵּא מַעֲלוֹם
הַפִּיתָ אֶת כָּל אוֹיְבֵי לְחִי
[מכה של בזיון], ואת
שִׁנֵּי [גבורת] הַרְשָׁעִים
שִׁבְרָתָהּ, וכמו כן תושיעני
גם אתה:
(ט) לָהּ [מאת ה'] תבוא
הִישׁוּעָה, וְעַל עַמְּךָ תִּתֵּן
אֶת בְּרַכְּתֶךָ סֶלָה
[לעולמים]:
ד (א) לְמַנְצָח - בעבור המשורר בנגינות

ביאור רש"י

(ז) שְׁתו. הוא מלשון שְׁאִיָּה [חורבן], גאטירנ"ט בלע"ז.
וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שְׁתוֹ הוּא כְּמוֹ 'שָׁמוּ', [ששמו
מלחמתם עלי], כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות י א) 'לְמַעַן שְׁתִּי' [שימי]
אֶת־ה':
(ח) בִּי הִכִּיתָ אֶת כָּל אוֹיְבֵי לְחִי. מכה על הלחי מפת
בְּזִיוֹן [מכה שיש בה בזיון] היא, כְּמָה דִּלְחִי
אָמַר [כמו שנאמר] (איכה ג ז) 'וַיִּתֵּן לְמַפְהוֹ לְחִי וְשָׁפַע
בְּחִרְפָּה', וכן נאמר (מכה ד יד) 'בְּשָׁכֶט יָפוּ עַל הַלְחִי'
(חוספתא ב"ק פ"ט ה"א). וּבְמִדְרָשׁ אֲגָדָה (מדרש תהלים פסוק ה)
אמרו, שוהיה מפת הפה [חנק], כְּמָה דִּלְחִי אָמַר [כמו
שנאמר] באחיתופל אויבו של דוד (שמואל ב' י חג) 'וַיֵּצֵא אֵל
צִיתוֹ וַיִּחַקֵּק':

שִׁנֵּי רִשְׁעִים. את גבורתם של הרשעים 'שיברת':
(ט) לָהּ הִישׁוּעָה וְגו'. 'לה' הישועה' - עֲלֵיו [על ה']
מוטל להושיע את עבדיו ואת עמו. 'על עמך
ברכתך סלה' - וְעַל עַמְּךָ לְבָרְכָךָ וְלְהוֹדוֹת לָךְ סֶלָה
[לעולם] (במדבר יט ג):
ד (א) לְמַנְצָח בְּנִינֹת. מומור זה יסד [חיברו] דוד,
שיאמרוהו בְּנֵי לְוִי הַמְּנַצְחִים
[המשוררים] בנעימות נגינות השיר על הדוכן שבבית
המקדש. לְשׁוֹן 'נִצְחָה' נִפְלָא [מתאים] בְּמִתְחַזְקִים
בְּעִבּוּדָה, כְּעֵנִין שֶׁנֶּאֱמַר (עזרא ג ח) וַיַּעֲמִידוּ אֶת הַלְוִיִּם
מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמַעֲלָה לְנַחַם [לומר שירה] עַל [לפני
העוסקים] בְּמִלְאכָתָא בְּיַת ה':

רש"י	כתובים	ביאור המקרא
(3) בצר הרחבת ל"י. צימס שעצרו עלי, ומעתה חנני ושמע תפלתי: (ג) בני איש. בני אברהם יצחק ויעקב הקרויים איש, באברהם נאמר (בראשית כ ו) הִשָּׁב אֶת אִשְׁתְּ הָאִישׁ, ביעקב נאמר (שם כד סה) מִי הָאִישׁ הַלֵּוֹה, ביעקב נאמר (שם כה כז) אִישׁ פֶּסֶם יֵשֶׁב אֲחֵלָיִם (מדרש תהלים): עד מה כבודי לבלימה. עד מתי אחס מזים אותי, ראיתי את פן ישי (שמואל א' כב ט), מי דוד ומי פן ישי (שם כה י), פִּכְרֶת פָּנֵי עַם פָּן יֵשִׁי (שם כב ח), פִּי בָחַר אֶפְסָה לָּבֶן יֵשִׁי (שם כ ל), אין לי שֵׁם (מדרש תהלים): תבקשו כזב. מרדפו למנוח כזים, כגון הזיפים שמלשינים עלי ולי היו מראים שלום, וכיוצא בהם דילטורין שהיו צימי שאול, הלוו דוד מסתפר פגזעת המכילה (שמואל א' כג יט), וכן הרצה:	(3) בצר הרחבת ל"י. צימס שעצרו עלי, ומעתה חנני ושמע תפלתי: (ג) בני איש. בני אברהם יצחק ויעקב הקרויים איש, באברהם נאמר (בראשית כ ו) הִשָּׁב אֶת אִשְׁתְּ הָאִישׁ, ביעקב נאמר (שם כד סה) מִי הָאִישׁ הַלֵּוֹה, ביעקב נאמר (שם כה כז) אִישׁ פֶּסֶם יֵשֶׁב אֲחֵלָיִם (מדרש תהלים): עד מה כבודי לבלימה. עד מתי אחס מזים אותי, ראיתי את פן ישי (שמואל א' כב ט), מי דוד ומי פן ישי (שם כה י), פִּכְרֶת פָּנֵי עַם פָּן יֵשִׁי (שם כב ח), פִּי בָחַר אֶפְסָה לָּבֶן יֵשִׁי (שם כ ל), אין לי שֵׁם (מדרש תהלים): תבקשו כזב. מרדפו למנוח כזים, כגון הזיפים שמלשינים עלי ולי היו מראים שלום, וכיוצא בהם דילטורין שהיו צימי שאול, הלוו דוד מסתפר פגזעת המכילה (שמואל א' כג יט), וכן הרצה:	(3) בצר הרחבת ל"י. צימס שעצרו עלי, ומעתה חנני ושמע תפלתי: (ג) בני איש. בני אברהם יצחק ויעקב הקרויים איש, באברהם נאמר (בראשית כ ו) הִשָּׁב אֶת אִשְׁתְּ הָאִישׁ, ביעקב נאמר (שם כד סה) מִי הָאִישׁ הַלֵּוֹה, ביעקב נאמר (שם כה כז) אִישׁ פֶּסֶם יֵשֶׁב אֲחֵלָיִם (מדרש תהלים): עד מה כבודי לבלימה. עד מתי אחס מזים אותי, ראיתי את פן ישי (שמואל א' כב ט), מי דוד ומי פן ישי (שם כה י), פִּכְרֶת פָּנֵי עַם פָּן יֵשִׁי (שם כב ח), פִּי בָחַר אֶפְסָה לָּבֶן יֵשִׁי (שם כ ל), אין לי שֵׁם (מדרש תהלים): תבקשו כזב. מרדפו למנוח כזים, כגון הזיפים שמלשינים עלי ולי היו מראים שלום, וכיוצא בהם דילטורין שהיו צימי שאול, הלוו דוד מסתפר פגזעת המכילה (שמואל א' כג יט), וכן הרצה:
	מזמור לדוד: לשפחא על חנגית תושפחא לדוד: ב בקראי ענני אלהי צדקי בצר הרחבת ל"י חנני ושמע תפלת: בעדן צלותי קבל מני אלוה צדקותי בעדן עקתא אפתיא לי חוס עלי וקבל צלותי: ב גי' איש עדמה כבודי לכלמה תאהבון ריק תבקשו כזב סלה: בני נשא מטול מה איקרי לאתפנעוה תרחמון סרקוהא תבעון פדיבוהה לעלמין:	

רש"י	ביאור המקרא
(ב) בצר הרחבת ל"י. הלא בנים שיעברו עלי עד עתה, הושעתני מכל צרותי, ולכן אבקש ממך שגם מעתה והלאה חנני ושמע תפלת: (ג) בני איש. בני אברהם יצחק ויעקב הקרויים איש, באברהם נאמר (בראשית כ ו) הִשָּׁב אֶת אִשְׁתְּ הָאִישׁ, ביעקב נאמר (שם כד סה) מִי הָאִישׁ הַלֵּוֹה, ביעקב נאמר (שם כה כז) אִישׁ פֶּסֶם יֵשֶׁב אֲחֵלָיִם (מדרש תהלים): עד מה כבודי לכלמה. עד מתי אחס מזים אותי, וקוראים לי בדרך בזיון וחלול בן ישי, כמו שמצינו שקרא לו דואג 'ראיתי את בן ישי' (שמואל א' כב ט), וכן	קראו נבל 'מי דוד ומי בן ישי' (שם כה י), וכן קרא לו שאול 'בכרת בני עם בן ישי' (שם כב ח), וכן 'פי בחר אתה לבן ישי' (שם כ ל), כאילו שאין לי שם (מדרש תהלים): תבקשו כזב. תרדפו [תחפשו] למצא עלי כזבים [שקרים], כגון הזיפים [אנשי המקום זיף] שמלשינים עלי, ולי הם היו מראים כאילו שהם בשלום עמי, וכן עוד אנשים כיוצא בהם. 'זיפים', אלו דילטורין [מלשינים] שהיו בימי שאול, ואמרו לו 'הלוה דוד מסתפר בגזעת החכילה' (שמואל א' כג יט), וכן היו עוד הרבה:

רש"י	משניות (שביעית פ"ז)	רש"י
(א) כלל גדול. ודמיון א כלל גדול אמרו בשביעית, הדמים שלהם יש צדמיהן שביעית. אם מכרן וקבל כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעים ואינו מתקיים בארץ, יש לו שביעית, ולדמיון שביעית,		

ביאור המשנה	שביעית פרק ז
על ידי הדחק, וכמו כן כל מין גידולי קרקע שהוא ראוי למאכל בהמה, וכן כל גידולי הקרקע שהם מין הצובעים - שראויים להשתמשות של צביעה, ואינו מתקיים בארץ - אם הוא מין שאינו מתקיים זמן רב, אלא לאחר זמן מסוים הוא כלה מן השדה, יש לו קדושת שביעית, וכן יש לדמיון דין פירות שביעית, שאם נמכר	משנה א המשנה מבארת באלו גידולים חלה קדושת שביעית וחובת בעור: כלל גדול אמרו חכמים בקדושת פירות שביעית, כל מין גידולי קרקע שהוא ראוי למאכל אדם ואפילו

קכח

בלק ליום ראשון

רע"ב

משניות

רע"ב

יש לו ביעור. כשכלה לחיה חייב לעור: ע"ה ל"ה
שופה. אנטריק למחני לוף שוטה משום דתנן בפרק במר
דעוקים (פ"ג מ"ד) עלה לוף שוטה אין מטמא טומאת
אוכלים, סלקא דעתך אמינא הכי נמי לא ליחול עליהו
קדושת שביעית קמשמע לן:
הדנדה. בערבי נענ"ע
ובלע"ז מיטו"א: העולשין.
תרי גווי עולשין הן, עולשי
גינה ועולשי שדה, ובשאר שנים
דשמי עולשי גינה, עולשי
שדה לא משכי אוכל ואין
מטמא טומאת אוכלים, והכא
קא משמע לן דשביעית דאין
עולשי גינה מזוין, עולשי שדה
משכי, ומטמאין טומאת
אוכלים ושביעית נוהגת בהן:
וברישין. נמי תרי גווי
נינהו כרישי גינה וכרישי שדה,
וכרישי שדה אנטריק
לאשמועינן: הרגילה. הס

חלוגות ובלע"ז בירדולג"ש: ונין הח"ב. פרחים לבנים
כחלב. פירוש אחר, עשז הוא, כשנחתך יוצא ממנו חלב:
החוחים והדרדרים. מיני קונים הן: אספים. הוא
שזועין בו כמין חלמ וקורים לו בערבי נ"ל, וקורים אותו
והוא נומח ודומה לספית, לכך
קורוהו התנא ספיתי אספים:
וקוצה. מין ממני הכזעים
יש אומרים שהוא אלעפ"ר
בערבי: יש להן שביעית.
קדושת שביעית נוהגת בהן שלא
להפסידם ושלא לעשות בהם
סמורה: ויש להם ביעור.
כשיגיע זמן הביעור נריך
לבערם, ולקמן פנים מפורשים
דיני הביעור: (ב) עיקר.
שרש: ערקב"ין. רבותי
מפרשים עשז הגדל אלל הדקל
ועולה ונכרך סביבות הדקל.
ואני שמעתי שהוא עשז שעלין
שלו דומות לעקרב:

יש לו בעור ולדמיו בעור.
ואיזה. זה עלה הלוף השוטה,
ועלה הדנדה, העלשין, והפרישין,
והרגילה, ונין החלב. ומאכל בהמה.
החוחים והדרדרים. וממין הצובעים.
ספיתי אספים, וקוצה. יש להם
שביעית ולדמיהן שביעית, יש להם
בעור ולדמיהן בעור: ב ועוד כלל
אחר אמרו, כל שאינו מאכל אדם
ומאכל בהמה, וממין הצובעין,
ומתקנים בארץ, יש לו שביעית
ולדמיו שביעית, אין לו בעור

ואין לדמיו בעור. אי זהו. עקר הלוף השוטה, ועקר הדנדה, והעקרבין,

ביאור המשנה

ומאכל בהמה, אלו החוחים והדרדרים, שהם
מיני קוצים.

המשנה מפרשת מה הם מיני הצבע שאף עליהם חלה
קדושת שביעית:

וגידולי קרקע ממין הצובעים, אלו הם ספיתי
אספים - צמחים שעושים מהם צבע תכלת [ונקראים
'ספיתים' משום שלאחר קצירתם הם חוזרים וצומחים],
וקוצה - מין צמח שעושים ממנו צבע אדום, כל אלו יש
להם קדושת שביעית, ואסור להפסידם ולסחור בהם,
וכן יש לדמיהן קדושת שביעית, וכן יש להם חיוב
בעור, וכן לדמיהן יש חובת בעור:

משנה ב

ועוד כלל אחר אמרו חכמים בדין פירות שביעית,
כל מין שאינו מאכל אדם, וגם אינו מאכל בהמה,
וגם אינו ממין הצובעין, אך אינו עומד להסקה אלא
להשתמשות אחרת, כגון לרפואה וכדומה, או שהוא מאכל
אדם או בהמה או מין צבע ואולם הוא מתקנים בארץ
לזמן מרובה ואינו כלה לחית השדה. יש לו קדושת
שביעית, וכן לדמיו יש קדושת שביעית, ואסורים הם
בהפסד וסחורה, אבל אין לו חובת בעור, וכן אין
לדמיו חובת בעור, משום שחובת ביעור היא משעה
שכלה המין לחית השדה, וכל שאינו כלה מן השדה
לעולם אין מגיע זמן ביעורו.

המשנה מפרטת את המינים שמתקיימים בארץ:

ואי זהו המין המתקיים בארץ, עקר [שורש] הלוף
השוטה, ועקר הדנדה, והעקרבין - צמח שגדל

נתפסת בדמים ששולמו תמורתו קדושת שביעית, וצריך
להפקירם, וכן אסור להפסידם או לעשות בהם סחורה כדין
פירות שביעית. וכן יש לו לכל אחד מהמינים האמורים
חובת בעור לאחר שכלה מינו לחיה שבשדה, ואסור
לקיימו לאחר זמן ביעורו, אלא צריך להפקירו ולהוציאו
מרשותו, וכן יש לדמיו חובת בעור לאחר שכלה מינו
מן השדה.

המשנה מפרטת אלו מינים ראויים לאכילת אדם על
ידי הדחק, שאף הם בכלל מאכל אדם, וחלה עליהם
קדושת שביעית:

ואיזה הוא מין גידולי קרקע הראוי למאכל אדם על
ידי הדחק, זה הוא הלוף השוטה - ירק ממין
הבצלים, שאף שאינו מטמא טומאת אוכלים לפי שאינו
מיוחד למאכל אדם, מכל מקום מאחר שנאכל על ידי
הדחק חלה עליו קדושת שביעית. וכן עלה הדנדה -
צמח הנענע, נחשב כמאכל אדם. וכן העלשין, ואפילו
עולשי שדה, שאף שאינם נאכלים בשעה שמצויים עולשי
גינה, מכל מקום בשביעית שאין עולשי גינה מצויים
נחשבים אף הם למאכל אדם, וחלה עליהם קדושת
שביעית ומטמאים טומאת אוכלים. וכן הפרישין
[כרתין], ואפילו כרישי שדה, שכן בשביעית שאין מצויים
כרישי גינה, אף כרישי שדה נחשבים מאכל אדם. וכן
הרגילה [חלוגה], וכן גין החלב [פרח לבן כחלב],
כל אלו נחשבים מאכל אדם לענין קדושת שביעית.

המשנה מפרשת מהו מאכל בהמה הקדוש אף הוא
בקדושת שביעית:

גרעיני פירות. כגון הגרעינים שבזיתים שמוציאים מהן שמן. וגרעיני תמרים שראוין למאכל בהמה: **צובע לעצמו**. דכתיב (ויקרא כה ו) 'לכס' לכל זכריהם: **שאין עושים סחורה בפירות שביעית**. ולציעה זכר היינו סמורה: **לא בבכורות ולא**

בתרומות. דלמא משהי להו לגזיה ואמי זהו לדי תכלה. ודוקא זכור מי גזרו אכל שחוט שרי למכרו אפילו מדרבנן, וזלזל שלא ימכרו זאטלי: **לא בנבלות ולא בטרפות**. דמאחר דכתב רחמנא (ויקרא יא לה) 'טמאים הס' מה צריך לומר חו 'טמאים יהיו לכס', אלא אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה. ואם תאמר הרי חמור הרי גמל וסוס ופרד, שאני הני דלמלאכתן הן גלים ולא אסרו לעשות סמורה אלא דדבר העומד לאכילה. וכל דבר שאיסורו מן התורה אסור לעשות זו סמורה, אכל דבר שאיסורו מדבריהם אין אסור לעשות זו סמורה, אלא סמס יינן, דאף על גב דאסורו מדבריהם אסור לעשות זו סמורה:

והחלוצין. השרשים של כן חלז האמור למעלה: **הבכרייה**. קורין לו בערבי כנג"ר: **הפואה**. בערבי פו"א וזלע"ז זרז"א: **הרבפה**. שרשים שמתח הקרקע, ושולקין אותן ושומין מימיהן ומי שיש לו חולעים צננו מימם: **אין להם ביעור**.

לפי שמתקיימים צורך ולא כלה לחיה מן השדה לפיכך אין צריך לצערו מן הצית: **דמיהם מתבערים עד ראש השנה**. הכי קאמר דמיהם צריך שיתצטרו מן העולם קודם ראש השנה של שמינית. והוא הדין דהוי מצי למתני מתצטרים אחר ראש השנה, שאם ישן לאותן דמים בעולם אחר ראש השנה של שמינית חייב לצערם בקדושת שביעית: ק"ל וחומר לדמיהן. ורבי מאיר סבר מחמיר אני דמיהן יותר מזהן עלמן, דפרי עלמו מינכר ולא אחי למיעבד זיה סמורה אכל דמים לא מנכרי ואמי למיעבד זהו סמורה. ואין הלכה כרבי מאיר: (ג) והנץ ש"ו. פרח שעל הפטמא: **וקליפי אגוזים**. כל הני לוצעים צהן: **והגלענינים**.

ביאור המשנה

קליפי אגוזים, שמשמשים לצביעה, והגלענין - גרעיני פירות, כגון גרעיני זיתים שמוציאים מהם שמן, או גרעיני תמרים הראויים למאכל בהמה, יש להם קדושת שביעית, וכן לדמיהן יש קדושת שביעית.

נאמר בפרשת שביעית (ויקרא כה ו) 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה'. ומכאן דרשו חכמים, 'לאכלה' ולא לסחורה, שאסור לסחור בפירות שביעית. המשנה דנה באיסור זה:

הצבע צובע לעצמו בצבעים שיש בהם קדושת שביעית, שכן פירות שביעית ניתנו גם לצביעה, שנאמר 'והיתה שבת הארץ לכם', ודרשו חכמים 'לכם' לכל זכריהם. ואולם **לא יצבע בהם עבד אחרים בשבך**, משום שאין עושין סחורה בפירות שביעית, וצביעה בשכר היא כסחורה.

אגב איסור סחורה בפירות שביעית, דנה המשנה גם

בדין איסור סחורה במקומות נוספים:

וכן **לא יעשה אדם סחורה בנבלות בהמה**. שכן בכור בהמה טהורה ניתן לכהן, והרי הוא קדוש בקדושת מזבח, ואסור בגזיה ועבודה אף לאחר שנפל בו מום. ואסור חכמים לקנותו על מנת למכרו אלא רק כדי לאוכלו, שמא ישהה אותו אצלו, ובינתיים יבוא בו לידי תקלה, ויעבור על האיסור האמור.

ולא בתרומות - וכן אסור לסחור בתרומות האסורות באכילה לזרים, שמא ישלחו זרים באכילתם.

וכן אסור לסחור **לא בנבלות, ולא בטרפות**,

סמוך לדקל ונכרך סביבותיו], והחלוצין - שורש של נץ החלב], והבוכריא - מין עשב. ואיזהו דבר המתקיים בארץ במין הצובעין, הפואה - מין צמח שעושים ממנו צבע אדום. וכן הרבפה - שורשים שמתחת הקרקע שהדרך לשלוק אותם ולשתות את מימיהם, הם דבר המתקיים בארץ. כל אלו יש להם קדושת שביעית, ולדמיהן קדושת שביעית, אבל אין להם חובת בעור, ולא לדמיהן חובת בעור, משום שאינם כלים לחית השדה. רבי מאיר חולק ואומר, דמיהם מתבערין עד ראש השנה - צריך לקנות בהם מאכלים ולאוכלם עד ראש השנה של שמינית, ואם לא עשה כן צריך לבערם ולהפקירם לאחר ראש השנה. אומר ר"ל חכמים לרבי מאיר, הלא מאחר שדמיהן - לפירות עצמם] אין בעור, ק"ל וחומר לדמיהן שלא יהיו טעונים ביעור. ורבי מאיר סובר, שיש להחמיר בדמים יותר מאשר בפירות עצמם, משום שאין ניכר עליהם שהם דמי שביעית, ויש לחשוש שמא לא ינהגו בהם קדושת שביעית ויבואו לעשות בהם סחורה, ועל כן יש לבערם בסוף השנה השביעית. מה שאין כן בפירות עצמם, שניכר עליהם שהם פירות שביעית, ולא יבואו להכשל בהם:

משנה ג

המשנה מפרטת מנינים נוספים שיש בהם קדושת

שביעית:

קליפי רמון והנץ ש"ו - והפרח שעל פיטמתו, וכן

רע"ב

משניות

רע"ב

כמו 'כי יקרא קן כפור' (דברים כז ו). ופליג אמתא קמא דאמר
 זידי דווקא: נתמנה. מודמן, לשון 'וימן המלך' (דניאל ח ה):
 וחכמים אוסרים. למי שאינו זייד ואפילו אין אומנתו
 נכך, וטעמייהו דרצנן לפי שהזיידים שזרימים ליתן מס למלך
 מאומנותם, התירו להם למכור
 מיה עופות ודגים טמאים כדי
 שיוכלו לפרוע למלך המס
 שעליהם, אבל שאר כל
 אדם לא. והלכה כרבי יהודה:
 (ה) דלדבי ורדין. ולולי
 אילן ששמו ורדמא: דלדבי
 האדה. לשון 'מאלה וכאלון'
 (ישעיה ו יג), צערי צאלו"ט
 וצלע"ז גלד"י: בטנה. מלשון
 צטנים ושקדים, צלשון ערבי
 פאסת"ק: ואטדים. מין

ולא יהא לוקח. כלומר לוקט ומוכר בשוק דנראה
 כסחורה. אבל כשצנו מוכר על ידו, פירוש בשבילו, אף על
 פי שהוא לקטן למכרן לא מיחזי כסחורה: לקח לעצמו.
 לקט לעצמו לאכול והותר, מותר למכרן אפילו הוא עצמו:
 (ד) לקח בכור. צעל

מוס דמותר לזרים: מותר
 למכרו. וצנצנ שלל ימכרו
 אלא צמדים שקנה אותם, שלא
 ישמכר צו: מותרין למכרן.
 דהא כתיב גבי צנצנ (דברים יד כז)
 'או מכור לנכרי', הא לא אסרה
 תורה אלא לקיימן לעשות צנן
 סחורה, אבל צמדמן מותר:
 ר"י אומר אף מי
 שנתמנה. אף על פי שאינו
 זייד אלא שמנא עופות טמאים,

ולא בשקצים, ולא ברמשים. ולא יהיה
 לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק, אבל
 הוא לקט ובנו מוכר על ידו. לקח
 לעצמו והותר, מותר למכרן: ד לקח
 בכור למשתה בנו או לרגל ולא צריך
 לו, מותר למכרו. צדי חיה עופות ודגים
 שצמדמנו להם מינים טמאין, מתירים
 למכרן. רבי יהודה אומר, אף מי
 שנתמנה לו לפי דרפו, לוקח ומוכר,

ובלבד שלא תהא אפניתו בכך. וחכמים אוסרין: ה לולבי זרדים והחרובין, יש להם
 שביעית ולדמיהן שביעית, יש להן בעור ולדמיהן בעור. לולבי האלה והבטנה והאטדין,

ביאור המשנה

במקרה מינים טמאין, מתירים למכרן, שכן לא נאסר
 אלא לצודם על מנת למכרם, ולא כשיצודו מאליהם. ואף
 שנאסרו באכילה, מכל מקום מותרים הם בהנאה, שהרי
 התירה התורה למכור נבילה לנכרי וליהנות מדמיה
 [בגמרא בפסחים (כז)]. מבואר שמקור היתר מכירת מינים
 טמאים הוא ממה שנאמר בהם 'טמאים הם לכם', ודרשו
 מ'לכם', שלכם יהיו]. רבי יהודה אומר, לא רק הציידיים
 מותרים במכירתם, אלא אף מי שצמדמנה לו צדי דרבו
 - כל אדם שנודמנו לו מינים טמאים לקנותם, לוקח
 ומוכר אותם, ובלבד שלא תהא אפניתו היחידה בכך -
 בקניית ומכירת מינים טמאים, אלא הוא עוסק גם
 במלאכה אחרת. וחכמים אוסרין, וסוברים שרק לציידיים
 התירו, משום שהם צריכים לפרוע מס למלך מאומנותם,
 והתירו להם למכור מינים טמאים שנודמנו להם, כדי
 להקל עליהם את פירעון מסיחם. [כן הוא מחלוקת רבי
 יהודה וחכמים לדעת רוב המפרשים, אך מדברי הירושלמי
 משמע, שמחלוקת רבי יהודה וחכמים היא בפירות
 שביעית]:

משנה ה

המשנה חוזרת לפרט מינים נוספים שנוהגת בהם
 קדושת שביעית:

דלדבי זרדים [-ענפי אילן הנקרא זרד] שהם ראויים
 לאכילה על ידי כבישתם, והחרובין, יש להם קדושת
 שביעית, וכן לדמיהן יש קדושת שביעית, וכן יש
 להן חובת בעור ויש לדמיהן חובת בעור, לפי שהם
 מאכל אדם ואינם מתקיימים.

דלדבי [-ענפי] עץ האלה, ולולבי הבטנה - עץ
 המגדל בטנים, והאטדין - מין קוצים שגדלים בהם

ולא בשקצים, ולא ברמשים. שכן נאמר בשרצים (שם
 יא לה) 'וטמאים יהיו לכם', וכתוב זה מיותר שהרי כבר
 נאמר (שם יא כ) 'טמאים הם'. ומיתור זה דרשו חכמים, שכל
 דבר העומד לאכילה ואסור באכילה מן התורה, אסור
 לצודו על מנת לסחור בו, אלא בהוייתו יהא.

המשנה חוזרת לאיסור סחורה בפירות שביעית:

ולא יהיה אדם לוקח [-מלקט] ירקות שדה של
 שביעית ומוכר אותם בשוק, משום שהדבר נראה
 כסחורה בפירות שביעית, אבל הוא לקט ובנו מוכר
 על ידו - אבל מותר לו ללקוט ולתת לבנו שימכור
 בשבילו, משום שאין הדבר נראה כסחורה בפירות
 שביעית, ולא נאסרה המכירה אלא למלקט עצמו. וכן אם
 לקח [-ליקט] בשדה לעצמו והותר - ונותר בידו ממה
 שלקט לאחר שאכל מהם כדי צרכו, מותר אפילו לו עצמו
 למכרן בשוק, מכיון שלא ליקטם למכירה אלא לאכילה,
 ולא אסרה התורה אלא ללקט לצורך סחורה:

משנה ד

המשנה חוזרת לדון באיסור סחורה בכור בהמה
 טהורה, ומבארת את האופן שבו הותר הדבר:

אם לקח [-קנה] בכור בעל מום [שמותר באכילה
 לזרים בכל מקום] לצורך משתה [-סעודת] נישואי בנו,
 או לצורך סעודת הרגל, ולא צריך לו - ולבסוף לא
 נצרך לו, מותר למכרו, משום שאיסור סחורה נאמר
 דווקא כשלוקחו על מנת למכרו, ולא באופן שמלכתחילה
 לקחו על מנת לאוכלו ולבסוף נשתייר בידו, ובלבד
 שימכרנו באותם דמים ששילם עליו, ולא ירויח עליו.

המשנה חוזרת לדון באיסור סחורה במינים טמאים:

צדי [-ציידין] חיה עופות ודגים שצמדמנו להם

דומיא דאכלה שהנאתן וזיעורן שוה ילאו עניס דהנאתן אחר זיעורן. ומנא קמא סבר דקטפו זהו פרו. והלכה כרבי שמעון: (ז) ורד חדש שבבשו בשמן ישן. ורד של שביעית שכבשו בשמן של ששית, ילקט את הורד קודם שיגיע זמן הזיעור והכל מותר. אבל ורד של שביעית שכבשו בשמן של שמינית וכבר הגיע זמן הזיעור של הורד, חייב לזער את הכל, כדקמני ספא דשביעית אסרת מין בשאינו מינו צותן טעם: וחרובין חדשים וכו'. הכא מיירי צבא לשמות היין אחר זמן הזיעור דכלל ענין חייב לזער. ואם לא נשתהו המרוצים ציין עד זמן הזיעור ילקט המרוצים והיין מותר כמו צורד. והכי תניא צהדיא צמוספמא: זה הכסף וכו'. צכל אסורים שצמורה מיירי, דצכולן צמינו צמשהו ומין צשאינו מינו צותן טעם. ואינה הלכה:

יש להם שביעית, ולדמיהן שביעית, אין להם בעור ולא לדמיהן בעור. אבל לעלין, יש בעור, מפני שנושרין מאביהן: ו הורד והכפר והקטף והלטם, יש להם שביעית ולדמיהן שביעית. רבי שמעון אומר, אין לקטף שביעית, מפני שאינו פרי: ו ורד חדש שבבשו בשמן ישן, ילקט את הורד. וישן בחדש, חיב בבעור. חרובין חדשים שבבשו בציין ישן, וישנים בחדש, חיבין בבעור. זה הפלל, פל שהוא בנותן

ממיני הקוצים שצומחים צו גרעינים שחורים קשים והן נאכלים: אבל לעלים. של כל אלו יש זיעור, דאף על גב דלולבים אין נושרים ואין אנו קורא צהם 'לצהמתן ולמיה' (ויקרא כה ז), כלל 'למיה' מן השדה כלל 'לצהמתן' מן הצית, מכל מקום העלים נושרים הן ממקום חצורן. ולענפים שהם מחוצרים צו קרי אציהן, וכיון שהם נושרים יש להם זיעור: (ו) וורד. שושן: והבופר. הוא שקורים לו צערצי אלמנ"א. ויש אומרים שהוא צושם שקורין גרופול"י: והקטף. אילן אפרסמון: צוטם. מרגוס לוט ולטוס. יש אומרים שהוא צינוצ"ר צערצי פניול"ש צלע"ו: יש להם שביעית ולדמיהן שביעית. והוא הדין דיש להן זיעור ולדמיהן זיעור ואף על פי שלא נזכר צמשה: מפני שאינו פרי. ודין כעניס דאין להם קדשת שביעית משום דהנאתן אחר זיעורן, והמורה אמרה 'לאכלה'

ביאור המשנה

הקטף, אבל השרף היוצא מפירותיו לדברי הכל נחשב לפרי. ולשיטה אחרת, לא נחלקו אלא באילן שעושה פירות, אבל באילן שאינו עושה פירות לדברי הכל קיטפו זה הוא פרוין:

משנה ז

הלכה בידינו שהמיעוט בטל ברוב, ואם נתערב דבר איסור בדבר היתר, אם ההיתר מרובה מהאיסור, מתבטל האיסור ברוב ונעשה מותר. אך אם מיעוט האיסור נותן טעם בהיתר אינו בטל בו, אלא התערובת כולה נאסרת מחמת טעם האיסור שיש בה. וכן נחלקו תנאים בתערובת איסור והיתר מאותו מין, ולדעת רבי יהודה מין במינו אינו בטל אפילו אם אין באיסור אלא כל שהוא בלבד, וההיתר מרובה עליו ביותר. משנתינו שנויה בשיטתו, ודנה בדין פירות שביעית שנתערבו במאכלים אחרים:

ורד חדש של שביעית שבבשו בשמן ישן של שישית, אם עדיין לא הגיע זמן ביעורו של הורד, ילקט את הורד מהשמן, ואף לכשיגיע זמן הביעור לא יתחייב השמן בביעור. ואם כבש ורד ישן של שביעית שכבר הגיע זמן ביעורו, בשמן חדש של שמינית, גם השמן חיב בבעור. וכן חרובין חדשים של שביעית, שבבשו בציין ישן של שישית, וכן חרובים ישנים של שביעית שכבשו בציין חדש של שמינית, אם כבר עבר זמן ביעורם של החרובים, בין החרובים ובין היין חייבין בבעור, ואם עדיין לא הגיע זמן ביעור החרובים, מלקטם מתוך היין, ואין היין מתחייב בביעור.

זה הפלל בכל האיסורים שבתורה, פל שהוא בנותן

גרעינים הראויים למאכל, יש להם קדשת שביעית, ולדמיהן קדשת שביעית. אבל אין להם בעור, ולא לדמיהן בעור, משום שהם מתקיימים בקרקע ואינם כלים לחית השדה. אבל לעלין של כל העצים האמורים יש בעור, מפני שהם נושרין מאביהן - מהענפים שעליהם הם גדלים, ואינם מתקיימים בקרקע אלא כלים לחית השדה:

משנה ו

המשנה דנה בדין צמחים המשמשים לריח:

הורד - השושן, והכפר - מין צמח המשמש לבושם, והקטף - עץ האפרסמון, והלטם - צמח הלז המוזכר בתורה (בראשית מג יא), יש להם קדשת שביעית, ולדמיהן קדשת שביעית, וכן יש להם ולדמיהם חובת ביעור. רבי שמעון חולק ואומר, אין לקטף קדשת שביעית, מפני שאינו פרי, אלא הוא כעץ עצמו, ואין קדשת שביעית נוהגת בעצים. שכן נאמר בשביעית (ויקרא כה ז), 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה'. ודרשו מ'לכם לאכלה', שאין חלה קדשת שביעית אלא בדבר שהנאתו דומה לאכילה, והנאתו וביעורו שוים, שבאותה שעה שנהנים ממנו הוא מתבער מן העולם [בבת אחת], ואילו עצים ששימושם להסקה הנאת חומם באה לאחר ביעורם. ואף השרף היוצא מהקטף אין בו קדשת שביעית, ואפילו שהנאתו וביעורו שוים, משום שהוא בטל לעץ ודינו כמותו. וחכמים סוברים, שהקטף הוא כפרי ולא כעץ. [ואף חכמים ורבי אליעזר נחלקו במחלוקת זו, כמובא בנדה (ג), אלא שלשיטה אחת שם נחלקו דווקא בשרף היוצא מעץ

קלב

בלק ליום ראשון

רע"ב

השביעית אוסרת בכל
שהוא במינה. לאחר
הזיעור. אצל קודם הזיעור
אין זה קדושת שביעית שהיא
אסור להפסידה ולעשות זה

משניות

טעם, חייב לבער, מין בשאינו מינו.
ומין במינו, כל שהוא. שביעית אוסרת
כל שהוא במינה, ושלל במינה, בנותן
טעם:

רע"ב

סמורה, עד שהיא זהם צונת
טעם, בין צמינה בין שלא
צמינה: ושלל במינה.
אפילו לאחר הזיעור צונת
טעם:

ביאור המשנה

טעם, חייב לבער במין בשאינו מינו - כל תערובת
איסור והיתר של מין בשאינו מינו, כל שהאיסור נותן טעם
בהיתר, אין טעם האיסור בטל ברוב ההיתר, אלא נאסרת
התערובת כולה. ואם נתערב מין איסור בדבר היתר שהוא
ממינו, אפילו שיש באיסור רק קל שהוא נאסרת
התערובת כולה, שכן מין במינו אינו בטל. וכן הוא
בפירות שביעית שנתערבו בפירות שאינם של שביעית,
שלאחר זמן הביעור אוסרת השביעית בקל שהוא את

פירות ההיתר שבמינה, והתערובת כולה מתחייבת
בביעור. ושלל במינה - ואם נתערבו בפירות היתר ממין
אחר, אין התערובת מתחייבת בביעור אלא אם כן יש
בפירות השביעית בנותן טעם. וכן הוא לענין חובת
ביעור, אבל לפני זמן הביעור, בין שנתערבו פירות
שביעית במינם ובין שלא במינם, אינם קדושים בקדושת
שביעית לענין איסור סחורה והפסד, אלא אם כן יש בהם
בנותן טעם:

ביאור הגמרא

הבא לאכול פת משני ככרות, ולברך 'המוציא' על האחת ולפטור
בברכתו את השניה, צריך לברך על הפת המעולה יותר, מפני כבוד
הברכה. הגמרא דנה על מעלות שונות בפת.
הגמרא מביאה מחלוקת במעלת השלם:

גמרא (ברכות לט:)

ביאור הגמרא

ופת שללמה מן השעורין, ופת חיטים מעולה מפת
שעורים, ונמצא שלפוסה יש מעלה שהיא מחיטים,
ולשלמה יש את מעלת השלם, בזה לדברי ר' יוחנן
לרבי יוחנן מברך על הפת הפרוסה של חטין, ופוטור
בברכתו את הפת השללמה
שלל שעורין, משום שמעלת
פת חיטים כלפי פת שעורים,
עדיפה על מעלת השלם:

הגמרא שבה למחלוקת רב הונא
ורבי יוחנן לגבי מעלת פת שלמה:
אמר רב נחמן בר
יצחק, וירא שמים, כאשר
הביאו לפניו פתיתים ושלמים,
היה יוצא ידי חובת שניהן
- גם כרב הונא שאמר
שמברך על הפתיתים, וגם
כרבי יוחנן שאמר שמברך על
השלמים. ופנו - ומי הוא
אותו ירא שמים שיוצא ידי
חובת שניהן, מר בריה
[בנו] דרבינא. דמר בריה
דרבינא כשמביאים לפניו
פת פרוסה ושלמה, הוא
מניח את הפרוסה בתוך
[מתחת] השללמה, ונמצא
שתייה אחוזה בידו, וכך הוא

מברך ובוצע משתייה, ובאופן זה הוא יוצא ידי שתי
הדעות.

מוסיפה הגמרא, תני תנא קמיה דרב נחמן בר
יצחק - שנה אחד החכמים [שהיה רגיל לשנות ברייתות]
לפני רב נחמן בר יצחק, מניח את הפת הפרוסה
בתוך - מתחת הפת השללמה וכך בוצע ומברך.

איתמר - נאמר בבית
המדרש, הביאו לפנייהם
לאכול פתיתין - פת שאינה
שלמה, ושללמין - פת שלמה,
ושניהם שווים בגודלם, ובא
לברך על האחת ולפטור את
חברתה, אמר רב הונא, אם
רצה מברך על הפתיתין
ופוטור בברכתו את
השללמין. שלדעתו מעלת
השלם אינה נחשבת מעלה
לענין ברכה, ולכן יברך על
מה שירצה. ואם היתה הפת
שאינה שלמה גדולה יותר מן
הפת השלמה, יברך דווקא
עליה, שמעלת הגדול נחשבת
מעלה לענין ברכה. ורבי
יוחנן חלק על רב הונא
ואמר, פת שללמה, מצינה
מן המובחר לברך עליה,
ששלמות הפת היא מעלה
לענין ברכה.

הגמרא דנה במעלת פת חיטים על פת שעורים, שהיא עדיפה על
מעלת השלם:

מוסיפה הגמרא, ואף רבי יוחנן שאמר שמצוה לברך
על השלם, זהו דווקא כאשר שני הככרות עשויים ממין
אחד [שניהם של חיטים או שניהם של שעורים], אבל אם
הביאו לפנייהם לאכול פרוסה [חתיכת פת] של חטין

בלק ליום ראשון

קלג

ביאור הגמרא

גמרא

ביאור הגמרא

אמר ליה - שאל רב נחמן בר יצחק את אותו חכם, מה שמך. **אמר ליה** - השיב לו, שמי 'שלמן'. **אמר ליה** רב נחמן בר יצחק, שלום אתה ושלמך משנתך, ששמות שלום בין התלמידים, בכך שלימדת דרך לצאת בה ידי חובת שתי הדעות.

הגמרא מבארת את אופן הבציעה על המצה בלילה הראשון של פסח:

אמר רב פפא, הכל מודים - אף רבי יוחנן שאמר בפתיים ושלמים שמברך על השלמים ופטר את הפתיים, מודה באוכל מצה של מצוה בלילה הראשון של פסח, שהוא פתי מצה פרוסה בתוך מצה שלמה ובוצע מן השלמה. כלומר, עליו לפרוס אחת מהמצות שלפניו כדי שתהיה לפניו פרוסה, ויניחנה יחד עם השלמה ויברך. **מאי טעמא** - מה טעם הדבר, משום שבענין אכילת מצה בפסח מצות 'לחם עוני' צריך לאכול ממנה כדרך שהעני אוכל, כלומר באכילת פרוסה, שהעני אין לו לחם שלם ואינו אוכל אלא פרוסה. ומכל מקום, עיקר הבציעה צריך לבצוע על השלמה,

שהרי ביום טוב צריך לברך 'המוציא' על ככרות שלמות משום 'לחם משנה', ורק יוסיף בתוך השלמה את הפרוסה בשעת הברכה, כדי שיהיה נראה כאילו הוא בוצע ממנה. מתוך שהגמרא דנה על סדר הבציעה וברכת 'המוציא', מביאה את סדר הבציעה בשבת:

אמר רבי אבא, ובשבת חייב אדם לבצוע [-בברכת 'המוציא'] על שתי ככרות שלמות. **מאי טעמא** - מה טעם הדבר, משום שבענין ירידת המן לבני ישראל במדבר, 'ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה' בתיב (שמות טו כג), שביום השישי בשבוע ירד המן בכמות כפולה משאר ימי השבוע, כדי שיהיה להם גם בשבת,

אמר ליה מה שמך, אמר ליה שלמן, אמר ליה שלום אתה, ושלמך משנתך ששמות שלום בין התלמידים. **אמר רב פפא הכל מודים בפסח, שמניח פרוסה בתוך שלמה ובוצע, מאי טעמא לחם עוני כתיב, אמר רבי אבא ובשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות, מאי טעמא לחם משנה כתיב.** **אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא, דנקיט תרתי ובצע חדא.** **רבי זירא הוה בצע אכולא שירותא, אמר ליה רבינא לרב אשי, והא קא מתחזי כרעבתנותא, אמר [ליה] בין דכל יומא לא קעביד הכי, והאידינא קא עביד, לא מתחזי כרעבתנותא.** **רב אמי ורב אסי כי הוה מתרמי להו ריפתא דערובא, מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ, אמרי הוואיל ואתעביד ביה מצוה חדא, נעביד ביה מצוה אחריתי:**

רש"י: לחם עוני כתיב. ודרכו של עני צפרוסה לפיכך נריך שרפה כזווע מן הפרוסה: **אכולא שירותא.** פרוסה גדולה שהיה די לו לכל הסעודה נשצת: **ריפתא דערובא.** שערצו זו אכילת ערובי חצירות:

נראה כמנהג רעבתנות, וניכר הדבר שעושה כן לכבוד סעודת השבת.

הגמרא מביאה את מנהגם של רב אמי ורב אסי בפת העירוב: **רב אמי ורב אסי, כי הוה מתרמי להו ריפתא דערובא** - כאשר היה מזדמן להם פת שעירבו בה אתמול עירובי חצירות, היו מברכין עליה [-עליו, על פת זו] ברכת 'המוציא לחם מן הארץ', ואוכלים אותו. **ואמרי** - וכך הסבירו את מנהגם, **הוואיל ואתעביד ביה מצוה חדא** - כיון שנעשה בלחם זה מצוה אחת [מצות עירוב], נוסף ונעביד ביה מצוה אחריתי - נעשה בו מצוה אחרת [מצות הברכה]:

ביאור הזוהר

במאמר זה מבואר מעלת תפילת העני המתפלל בשברון לב, שמכל התפילות שנאמרו בפסוק שהם תפלה למשה, תפלה לדוד, תפילה לעני, היא החשובה ביותר ותפילתו מתקבלת מיד. וכל שאר התפילות שמתפללים בעולם מתאחרים וממתניים עד שתכנס תפילת העני, מפני

ביאור הזוהר

שהקב"ה קרוב לנשברי לב ושווה ושוכן בהם. ותפילתו נכנסת לפני הקב"ה בעצמו בלי שום ממוצע. והקב"ה מתייחד עם תפילתו. וכל צבא השמים שואלים מה הקב"ה עושה, ועונים להם שהוא מתייחד עם העניים שבורי הלב, וכולם אינם יודעים איזה שעשועים נעשה

אלישע הנביא [כמבואר במלכים ב' ד לג-לה]. ולכן אין תפילתו נמנית בחשבון השלשה.

אבל רק תלתא אינון דאקרוין - שלשה הם שנקראים 'תפלה', כמו שכתוב 'תפלה למשה איש האלהים' (תהלים 5 ב), ומעלת

'תפלה' דא [-זאת] היא

דלית פגיניה בבר נש

אחר - שאין כמוהו באדם

אחר, כי רק משה רבינו זכה

למדריגת 'איש האלהים'.

וכן מה שכתוב 'תפלה

לדוד' (שם פ ב, פו ב), ומעלת

'תפלה' דא [-זאת] כיון

שאינה תפלה במדריגה

כזאת דלית פגיניה

במלכא אחר - שלא

נמצא כמוה במלך אחר

שהתפלל באופן זה, ומה

שכתוב 'תפלה לעני',

חשיבותו משום ש'תפלה'

איהי מאינון תלתא -

שהוא התפילה היותר

חשובה מכל השלשה, שבו

חפץ הקב"ה כמבואר

בהמשך.

ושואל מאן חשיבא

מפלה - מאלו השלשה

איזה תפילה חשובה מכולם,

הוי אימא [-אומר] 'תפלה

דעני' היא החשובה מכולם.

ו'תפלה' דא [-זאת],

קדים [-קודם] לתפלה

דמשה, וקדים לתפלה

דדוד, וקדים לקדשא

במלכא אחר. 'תפלה

לעני', 'תפלה' איהי מאינון תלתא.

מאן חשיבא מפלה. הוי אימא 'תפלה

דעני', 'תפלה' דא, קדים לתפלה

דמשה, וקדים לתפלה דדוד, וקדים לכל

שאר צלותין דעלמא. מאי טעמא. בגין

דעני איהו תביר לבא, וכתוב (שם לז ט)

'קרוב יהיה לנשפרי לב' וגו'. ומספנא

עביר תדיר קטטה בקודשא בריך הוא,

וקודשא בריך הוא אצית ושמע מלוי.

ביון דצלי צלותיה, פתח כל פוי רקיעין,

וכל שאר צלותין דקא סלקין לעילא,

ותר מכולם. ומספנא עביר תדיר קטטה בקודשא

ברוך הוא - והעני בשעת תפילתו כביכול מתקוטט עם

הקב"ה מרוב צערו, וקודשא בריך הוא אצית ושמע

מלוי - והקב"ה מאזין לדבריו הנאמרים בשברון לב.

ביון דצלי צלותיה - וכיון שהעני מתפלל את

תפילתו, פתח את כל פוי רקיעין [-החלונות שברקיע],

וכל שאר צלותין [-תפילות] דקא סלקין לעילא -

להקב"ה ע"י תפילת העני, כי אין חשובה לעני אלא שיחו וצערו

וטענותיו בדמעות לפני הקב"ה בשברון לב, ואין תשוקה להקב"ה אלא

לקבל את תפילתו ודמעותיו. ומבואר שמשם רבינו היה צריך להמתין

כמה ימים [ארבעים יום] עד שתפילתו נשמעת, וכשראה דוד שתפילת

העני פותחת את כל החלונות

ושערי שמים, עשה עצמו עני

ופשט בגדי מלכותו וישב על

הארץ, אבל הקב"ה אמר לו שהוא

מלך, ולכן שיעה תפילתו להתפלל

כחסיד. [והכוונה שכשהשכינה

במעלה גדולה דוד נקרא חסיד,

ורק כשהשכינה בדלות נקרא עני].

'ועתה לבד נא ארה

לי את העם הזה' וגו' (נמזכר כז ו) בשעה שעסקו

בפירוש פסוק זה, רבי

אבא פתח לפרש את מה

שכתוב 'תפלה לעני' כי

יעמוד' וגו' (תהלים קז ב).

ואמר כי תלת אינון

דכתיב בהו - שלשה

נאמר בהם הלשון 'תפלה',

ואוקמוה מלה דא -

ופירשו דבר זה, חד הנה -

אחד היה משה שנאמר בו

(שם 5 ב) תפלה למשה, וחד

הנה - ואחד היה דוד

המלך שנאמר בו (שם 10 ב, פו

6) תפלה לדוד, וחד - ואחד

הוא עני שנאמר בו 'תפילה

לעני', והעני דאתבלידו

בהו ואתחבר בהו - נכלל

ונתחבר עם הצדיקים משה

ודוד, שנאמר בהם תפילה

וגם בעני נאמר כן, ואי

תימא - ואם תאמר

ותקשה, הא כתיב - הרי

נאמר גם 'תפלה לחבקוק

הנביא' (מקוק ג ב), ואם כן

הא [-הרי] ארבע אינון

[-הם] שנאמר בהם תפילה,

אף אינו קשה משום

שחבקוק הנביא לא בגין תפלה הנה - לא אמרו בדרך

תפילה ובקשה, ואף על גב דכתיב ביה [-שנאמר בו]

הלשון 'תפלה' אין זה בקשה, אלא תושבחתא [-שבח]

והודאה איהו [-הוא] לקודשא בריך הוא, על כך

דאחיהיה ליה ועבד עמיה ניפן וגבורן - שהחיה אותו

ועשה עמו ניסים ונפלאות, דהא בריה דשונמית הנה

- שהרי חבקוק היה בנה של האשה השונמית שהחיה

בלק ליום ראשון

קלה

ביאור הזוהר

זוהר

ביאור הזוהר

העולים למעלה, דחי לון ההוא מספנא תביר לבא - אתיחד בתיאובתא במאנין דיליה - מתיחד דוחה ומעכב אותם העני המתפלל בשברון לב, דכתיב בתשוקה בכלים שלו, שהם השבורי לב שמשכין שכינתו - שכן נאמר, 'תפלה לעני כי יעטוף', וקשה שאם הכוונה שמתעטף בתפילתו 'כי יתעטף' מבני ליה בתוכם.

[-היה צריך לומר], מאי - דמספנא - כולם אינם יודעים את הנעשה מתפילת העני, ומכל אינון תורעמין דיליה - ומה נעשה מכל טענותיו, דלית תיאובתא למספנא - כי אין תשוקה לעני, אלא פד שפיה דמעוי בתורעמו קמי מלכא קדישא - רק כששופך דמעותיו בטענותיו לפני המלך הקדוש ברוך הוא, ולית תיאובתא [-ואין תשוקה] לקודשא בריה הוא, אלא פד מקבל לון ואושרו קמיה - רק כשמקבל אותם ונשפכים הדמעות לפניו, והקב"ה מתיחד עמו לבד כמו שכתוב 'ולפני ה' ישפוך שיחו'. ודא איהי צלותא דעביר עטופא דכל צלותין דעלמא - וזהו התפילה שמאחר ומעכב את כל התפילות שבעולם.

משה רבינו צלי צלותיה - התפלל תפילתו, ואתעבב במה יומין בהאי תפלה - ונתעבב ארבעים יום בתפילתו עד שנתקבל, ומחל הקב"ה לעם ישראל על חטא העגל. דוד המלך חמא [-ראה] דכל פוין וכל תרעי שמיא בלהו זמינן לאפתחא למספנא, ולית בכל צלותין דעלמא, דקודשא בריה הוא אצית מיד, פצלותא דמספנא. פוין דחמי האי, עבד גרמיה עניא ומספנא, פשט לבושא דמלכותא, דחי לון ההוא מספנא תביר לבא. דכתיב 'תפלה לעני כי יעטוף', 'כי יתעטף' מבני ליה, מאי 'כי יעטוף'. אלא איהו עביר עטופא לכל צלותין דעלמא, ולא עאלין, עד דצלותא דיליה עאלת. וקודשא בריה הוא אמר, יתעטפון כל צלותין, וצלותא דא תיעול לגבאי. לא בעינא הכא פי דינא דידונן בינא, קמאי ליהו תרעומין דיליה, ואנא והוא בלחודנא. וקודשא בריה הוא אתיחד בלחודוי באינון תורעמין בההוא צלותא, דכתיב (שס קג ב) 'ולפני יהוה ישפוף שיחו', 'לפני יהוה' ודאי.

כל חילי שמיא שאלין אלן לאלין, קודשא בריה הוא במאי אתעסק, במאי אשתדל. אמרין, אתיחד בתיאובתא במאנין דיליה. פלהו לא ידעו מה אתעביר מההוא צלותא דמספנא, ומכל אינון תורעמין דיליה. דלית תיאובתא למספנא, אלא פד שפיה דמעוי בתורעמו קמי מלכא קדישא, ולית תיאובתא לקודשא בריה הוא, אלא פד מקבל לון, ואושרו קמיה. ודא איהי צלותא, דעביר עטופא לכל צלותין דעלמא.

משה צלי צלותיה, ואתעבב במה יומין בהאי תפלה. דוד חמא, דכל פוין וכל תרעי שמיא, בלהו זמינן לאפתחא למספנא, ולית בכל צלותין דעלמא, דקודשא בריה הוא אצית מיד, פצלותא דמספנא. פוין דחמי האי, עבד גרמיה עניא ומספנא, פשט לבושא דמלכותא, דחי לון ההוא מספנא תביר לבא. דכתיב בתפלה לעני כי יעטוף, וקשה שאם הכוונה שמתעטף בתפילתו 'כי יתעטף' מבני ליה בתוכם.

משה רבינו צלי צלותיה - התפלל תפילתו, ואתעבב במה יומין בהאי תפלה - ונתעבב ארבעים יום בתפילתו עד שנתקבל, ומחל הקב"ה לעם ישראל על חטא העגל. דוד המלך חמא [-ראה] דכל פוין וכל תרעי שמיא בלהו זמינן לאפתחא למספנא, ולית בכל צלותין דעלמא, דקודשא בריה הוא אצית מיד, פצלותא דמספנא. פוין דחמי האי, עבד גרמיה עניא ומספנא, פשט לבושא דמלכותא, דחי לון ההוא מספנא תביר לבא. דכתיב בתפלה לעני כי יעטוף, וקשה שאם הכוונה שמתעטף בתפילתו 'כי יתעטף' מבני ליה בתוכם.

אלו לאלו, קודשא בריה הוא במאי אתעסק במאי אשתדל - הקב"ה במה הוא עוסק כעת ובמה הוא משתדל, אמרין - משיבים להם, שהקב"ה כעת

קלו

בלק ליום ראשון

ביאור הזוהר

זוהר

ביאור הזוהר

מלכותו], ויָתִיב בְּאַרְעָא כְּמִסְכְּנָא - וישב על הארץ
כעני, וכך אָמַר 'תְּפִלָּה', דְּכִתְיִב - שנאמר (ס פו ב)
'תְּפִלָּה לְדָוִד הָיְתָה יְהוָה אֲזַנְהָ עֲנִי', וְאִי תִימָא
אָמַי - ואם תאמר למה תעני, בְּגִין [-בגלל] 'כִּי עֲנִי
וְאֲבִיוֹן אָנִי' (ס), אָמַר
לֵיהּ [-לו] קוּדְשָׁא בְּרִיךְ
הוּא, דָּוִד, וְלֹאֵו מְלָכָא
אֲנֵה - וכי אינך מלך,
וְשְׁלִיטָא עַל מַלְכִין
תְּקִיפִין - ושולט על
ממלכות חזקות, וְאִין אַתְּ
עָבִיד גְּרַמְךָ - אתה עושה
עצמך 'עֲנִי וְאֲבִיוֹן'. מִיָּד
אֲהֲדֵר צְלוֹתֶיהָ בְּגוּוֹנָא
נַפְשִׁי כִּי חָסִיד אָנִי' (ס פסוק ג). וְעַם כָּל דָּא, כְּלָא הָוָה בֵּיהּ בְּדָוִד. אָמַר לֵיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר,
שְׁפִיר קְאָמְרַת.

אֲחֲרָא - מיד שינה תפילתו להתפלל באופן אחר,
וְשָׁבַק מַלְכָּה - ועזב את המדרגה דְּאֲבִיוֹן וְדַעְנִי,
וְאָמַר בתפילתו 'שְׁמַרְהָ נַפְשִׁי כִּי חָסִיד אָנִי' (ס פסוק
ג) ולא מפני שאני אביון, וְעַם כָּל דָּא - ובכל זאת,
כְּלָא הָוָה בֵּיהּ - הכל
היה בו בְּדָוִד המלך,
גַּם בחינת חסיד וגם
בחינת עני [כשהשכינה
במעלתה נקרא דוד חסיד,
וכשהשכינה בשפליתה רח"ל
נקרא דוד עני]. אָמַר לֵיהּ
רַבִּי אֶלְעָזָר לרבי אבא
שְׁפִיר קְאָמְרַת - יפה
פירשת.

וְיָתִיב בְּאַרְעָא כְּמִסְכְּנָא, אָמַר 'תְּפִלָּה',
דְּכִתְיִב (ס פו ב) 'תְּפִלָּה לְדָוִד הָיְתָה יְהוָה
אֲזַנְהָ עֲנִי', וְאִי תִימָא אָמַי, בְּגִין 'כִּי עֲנִי
וְאֲבִיוֹן אָנִי' (ס). אָמַר לֵיהּ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ
הוּא, דָּוִד, וְלֹאֵו מְלָכָא אֲנֵה, וְשְׁלִיטָא עַל
מַלְכִין תְּקִיפִין, וְאֵת עָבִיד גְּרַמְךָ 'עֲנִי
וְאֲבִיוֹן'. מִיָּד אֲהֲדֵר צְלוֹתֶיהָ בְּגוּוֹנָא אֲחֲרָא,
וְשָׁבַק מַלְכָּה דְּאֲבִיוֹן וְדַעְנִי, וְאָמַר, 'שְׁמַרְהָ
נַפְשִׁי כִּי חָסִיד אָנִי' (ס פסוק ג). וְעַם כָּל דָּא, כְּלָא הָוָה בֵּיהּ בְּדָוִד. אָמַר לֵיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר,
שְׁפִיר קְאָמְרַת.

יוסף לחק

הלכה

מבוא

בימות הגשמים מזכירים בברכת אתה גבור 'מוריד הגשם',
ובימות החמה, מזכירים 'מוריד הטל', ויש שאינם מזכירים
טל בימות החמה, אלא אומרים 'רב להושיע מכלכל חיים'
וכו'. וכן בימות הגשמים
אומרים בברכת השנים 'ותן
טל ומטר לברכה', ובימות
החמה אין אומרים. הזכרת
הגשמים בימות החמה היא
סימן קללה ולכן אם הזכיר
חוזר, וכן אם לא הזכיר את
הגשמים בימות הגשמים
צריך לחזור.
בראש חודש ובחולו של
מועד אומרים 'עלה ויבוא'
בברכת העבודה, ואם לא
אמר חוזר, מלבד תפילת
מעריב בליל ראש חודש,
היות ואין מקדשים את החודש בלילה ועיקר קדושת
ראש חודש היא רק ביום.
דין הטועה בהזכרת משיב הרוח ומוריד הגשם בימות החמה ובימות
הגשמים
א מי שטֹעֶה בִּימֹת הַגְּשָׁמִים [שצריך להזכיר בהם
'משיב הרוח ומוריד הגשם' בברכת 'אתה גבור'],
וְלֹא אָמַר מוֹרִיד הַגְּשָׁם וְכֵן לֹא הִזְכִּיר בָּהֶם מוֹרִיד הַטָּל

ונזכר לאחר שסיים את הברכה, הרי זה חוזר לראש
התפילה, ששלושת הברכות הראשונות הן כברכה
אחת, [אבל אם נזכר קודם יכול להזכיר 'מוריד הגשם'
היכן שנזכר], וְאִם הִזְכִּיר הַטָּל אֵינֶנּוּ חוֹזֵר, מפני
שגם ירידת הטל היא
מגבורותיו של הקדוש
ברוך הוא שמשפיע מים
לארץ. וכן אם טֹעֶה בִּימֹת
הַחֲמָה וְאָמַר מוֹרִיד הַגְּשָׁם
וכבר סיים את הברכה,
הרי זה חוזר לראש מפני
שהגשמים הם סימן קללה
בימות החמה, [אבל אם
לא סיים חוזר ל'אתה
גבור']. וְאִם לֹא הִזְכִּיר טָל
בימות החמה אין מְחַזְרִין
אוֹתוֹ ואפילו אם עדיין לא
סיים את הברכה, משום

הלכות תפלה

א מי שטֹעֶה בִּימֹת הַגְּשָׁמִים וְלֹא אָמַר מוֹרִיד
הַגְּשָׁם וְלֹא מוֹרִיד הַטָּל חוֹזֵר לְרֹאשׁ וְאִם
הִזְכִּיר הַטָּל אֵינֶנּוּ חוֹזֵר. וְאִם טֹעֶה בִּימֹת
הַחֲמָה וְאָמַר מוֹרִיד הַגְּשָׁם חוֹזֵר לְרֹאשׁ. וְאִם
לֹא הִזְכִּיר טָל אֵין מְחַזְרִין אוֹתוֹ שְׁאֵין הַטָּל
נִעְצָר וְאֵין צָרִיף בְּקֻשָּׁה:
ב מי ששָׁכַח שְׁאֵלָה בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים, אִם
נִזְכַּר קֹדֶם שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, שׁוֹאֵל אֵת
הַגְּשָׁמִים בְּשׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה. וְאִם אַחֵר שִׁבְרָהּ
א. פרק י הלכה ח. ב. שם הלכה ט.

שאיין הטל נעצר מלרדת ואין צריף בקושה:

דין השוכח להזכיר ותן טל ומטר בימות הגשמים

ב מי ששָׁכַח בימות הגשמים שְׁאֵלָה [-לשאול ולבקש
על הגשמים, לומר 'ותן טל ומטר'] בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים,
אִם נִזְכַּר קֹדֶם שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, הרי הוא שׁוֹאֵל אֵת
הַגְּשָׁמִים בְּשׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה שהיא הברכה המתקנת
להזכיר בה כל הבקשות. וְאִם נִזְכַּר אַחֵר שִׁבְרָהּ וְסִיִּים

את ברכת שומע תפלה, חוזר לברכת השנים ומזכיר 'ותן טל ומטר' וממשיך תפילתו כסדר. ואם לא נזכר עד שהשלים כל תפלתו, חוזר לראש ומתפלל פעם שניה:

שכח יעלה ויבוא בתפילת ערבית

בראש חודש

ד במה דברים אמורים
בחלו של מועד או
בתפילת שחרית ובמנחה
של ראשי חודשים. אבל
בתפילת ערבית של ראש
חודש, אם שכח ולא הזכיר
'יעלה ויבוא' אינו חוזר
כיון שאין מקדשים את
החודש בלילה ועיקר
קדושת ראש חודש היא
רק ביום:

שומע תפלה, חוזר לברכת השנים. ואם לא
נזכר עד שהשלים כל תפלתו, חוזר לראש
ומתפלל שניה:

ג טעה ולא הזכיר יעלה ויבוא, אם נזכר קדם
שישלים תפלתו, חוזר לעבודה
ומזכיר. ואם נזכר אחר שהשלים תפלתו חוזר
לראש. ואם היה רגיל לומר תחנונים אחר
תפלתו ונזכר אחר שהשלים תפלתו קדם
שיעקר רגליו חוזר לעבודה:

ד במה דברים אמורים בחלו של מועד או
בשחרית ובמנחה של ראשי חודשים.
אבל ערבית של ראש חודש, אם לא הזכיר אינו
חוזר:

ג. שם הלכה י. ד. שם הלכה יא.

.....

ביאור מוסר

מי שחטא שוב לאחר שהתוודע בו יש לפרסמו ברבים
אם חטא חבירה, והתירית בו ואמרת לו, פלוגי
אל תעשה בן יתור, וחזר חבירה ונשאו בי לא
ישמע אליך ועבר עברה, אזי תכריז עליו ברבים,
התירתי בו, והוא לא שמע להתראתי וחטא שנית,
[כדי שידעו כולם שמזיד הוא, וכשיקבל עונש יצדיקו
כולם את הדין].

הצדיק נתפס ונענש מפני עון אנשי דורו

ואם ירגנו - יוציאו לעז אנשי העולם על צדיק
פלוגי אחר, שגא לו מקרה - צרה אחר רע, ויאמרו
שאם אירע לו כך כנראה שאינו צדיק, תאמר להם
שאין זה כדבריהם, אלא בגלל עון אנשי הדור נתפש
ונענש הצדיק, כמו שאמרו בירושלמי (שנת פט"ו ה"א)
שהצדיקים נתפשים בעון הדור, שנאמר (איכה ד כ)
'רוח אפינו משיח ה' [הפסוק נאמר על יאשיה המלך
שהיה צדיק גמור], נלכד בשחיתותם' - נתפס בגלל

מעשי השחיתות והחטאים של אנשי דורו.

אין לשנות מנהגי הראשונים

כל המנהג שנהגו בו הראשונים, כמו מנהג אמירת פיוטים וקריאת - פיוט בעת התפילה, שהראשונים
הנהיגו לומר את הקריאת של רבי אליעזר הקליר, והוא משנה ממנהגם ואומר קריאת אחרות, אזי הוא עובר משום
'אל תסג גבול עולם אשר עשו אבותיך' (משלי כ כח), ומשום 'לא תסג גבול רעה אשר גבלו ראשונים' (דברים יט יד).
ודלענין הסגת גבול לבד, מה שכתוב 'אשר עשו אבותיך' ואשר גבלו ראשונים הוא מיותר, אלא שבא ללמד גם לאיסור
הסגת גבולות המנהגים שעשו אבותינו והראשונים]:

את ברכת שומע תפלה, חוזר לברכת השנים ומזכיר
'ותן טל ומטר' וממשיך תפילתו כסדר. ואם לא
נזכר עד שהשלים כל תפלתו, חוזר לראש ומתפלל
פעם שניה:

דיון מי ששכח להזכיר יעלה

ויבוא בראש חודש וחול המועד

ג טעה בראש חודש או
בחולו של מועד ולא

הזכיר בברכת העבודה

[נ-רצה] יעלה ויבוא, אם

נזכר קדם שישלים

תפלתו, הרי הוא חוזר

לברכת עבודה ומזכיר שם

'יעלה ויבוא' וממשיך

תפילתו על הסדר. ואם

נזכר אחר שהשלים

תפלתו אף שעדיין לא

הוספות חדשות

פניני אור החיים (במדבר כב מא)

וַיְהִי בַּבֹּקֶר וַיִּקְחָה בָּלֶק וְגו' וַיֵּרָא וְגו'. עוד נראה טעם בבקר, על פי דברייהם ז"ל (זוהר ח"ג קפד): שְׁאֲמָרוּ שְׁכָשְׁפֵי שֶׁל בָּלֶק הָיוּ בַּצְּפוֹרָה, וְכִמּוֹ שְׁרַמְזוּנוּ בְּמֵאֲמָר 'בֶּן צְפוֹר' (פסוק ב), לָזֶה בָּחַר בָּלֶק לַעֲמֹד בַּבֹּקֶר שְׂאֵז יִצְפָּצֵף הַצְּפוֹר פִּידוּעַ, וַיַּעֲלֶה בְיָדָם כְּשָׁפֵי וּקְסָמִי, כִּי זֶה הוּא זְמַנּוֹ. וּבָזֶה נִרְאָה לָתֵת טַעַם לְמָה שֵׁשׁ לְתַמָּה בְּעֵנֵן בְּמָה שְׁאֲמָר הַכְּתוּב וַיֵּרָא מִשֵּׁם קִצָּה הָעָם, וְהָלֹא אֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (תענית ט). שְׁהַעֲנָנִים הָיוּ מְכַסִּים עַל יִשְׂרָאֵל וְלֹא הָיוּ נִרְאִים לְעֵינַי, וּכְשִׁמַּת אֶהְרֹן וַנִּסְתַּלְקוּ הָעֲנָנִים נִגְלּוּ לְעֵינַי וַיֵּדַע הַכֹּהֵנִי מוֹשֶׁה וְנִלְחַם עִמָּם,

וַיִּחְזְרוּ אַחֵר כֶּף בְּזָכוֹתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה כְּאוֹמְרָם ז"ל (שם), אִם כֵּן יִשְׂרָאֵל הָיוּ מְכַסִּים מֵעֵינַי, וַאֲיֵךְ יֹאמַר הַכְּתוּב וַיֵּרָא מִשֵּׁם קִצָּה הָעָם, שְׂאֲדָרְבָּה הָיָה צָרִיף ה' לְהוֹסִיף שְׁמִירָה עַל שְׁמִירָתָן לְבַל תִּכָּס עֵין רָעָה שֶׁל בָּלֶעָם. אֲלֹא וַיֵּדָא מָה שְׂרָאוּ קִצָּה הָעָם הוּא עַל יְדֵי כְשָׁפִים שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים בַּצְּפוֹר הִידוּעַ, וְהוּא הָיָה מְגַלָּה אוֹתָם, וַיֵּשׁ פֶּחַ בְּמִכְשָׁפוֹת לַעֲשׂוֹת כֵּן, כְּאוֹמְרָם ז"ל (סנהדרין טז): לְמָה נִקְרָאוּ מְכַשְׁפוֹת וְכוּ', וְהֵם גָּלוּ הַמְּכַסָּה בְּעֵנֵן. וְהוֹדִיעַ הַכְּתוּב שֶׁלֹּא גָלוּ לָהֶם אֲלֹא קִצָּה הָעָם, לֹא פָּנַת הַצְּדִיקִים וַיְגַדּוּ לֵיהֶם:

מאורי אור

ד שמכחישין פמליא של מעלה. ה הכשפים. ו וכעין דאיתא במדרש (במדבר טו כד) על הפסוק (לעיל יא א) 'ותבער במ אש ה' ותאכל בקצה המחנה': בקוצים שבמחנה. וברש"י שם: במוקצין שבהם לשפלות, אלו ערב רב.

א שהיה עושה כשפיו בצפור אחד ששמו 'ידוע'. ב כי זה היה לאחר שכבר חזרו העננים בזכותו של משה. ג מלבד השמירה התמידית שהיתה להם ע"י הענן, היה ראוי שכעת יוסיף להם ה' שמירה יתירה כדי שלא תוכל עינו הרעה של בלעם להכות בהם.

מצוות ה'

ואח"כ שואל צרכיו ואח"כ נותן שבח והודאה להשם יתברך. ונוסח התפלה אינה מן התורה, ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה, ואין מנין התפלות מן התורה. ונשים חייבות בתפלה שהיא מצוות עשה שלא הזמן גרמא (עין גל יד). וחז"ל תקנו נוסח התפלה, וכן התקינו זמן ומנין התפלות כנגד תמידין ומוספין, ויכוין לבו כנגד בית קדשי קדשים. חמשה דברים מעכבין את התפלה. א. שצריך לרחוץ ידיו במים עד הפרק [שהוא עד סוף קשרי אצבעותיו], ואם אין לו מים מקנח ידיו בצרור או בעפר או בקורה. ב. שצריך לכסות ערותו ולכסות לבו. ג. שצריך להתפלל במקום נקי וטהור שלא יהא שם טנופת וריח רע. ד. שלא יתפלל כשהוא צריך לנקביו. ה. שצריך להתפלל בכוונת הלב, שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאילו עומד לפני השכינה, ולא יעשה תפלתו כמי שנושא משא ומשליכו והולך לו, ולא יתפלל במחשבה טרודה ומבולבלת. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות: ברכות פ"ג פ"ה (יז. ואילך) ריש תענית (ב). רמב"ם תפלה פ"א. סה"מ מצוות עשה ה'. ורמב"ן משיג שתפלה דרבנן כי אם בעת צרה. סמ"ג עשין י"ט. שו"ע או"ח סימן פ"ט. סמ"ק סימן י"א:

תלג [קפח] מצות עשה לירא את ה', שנאמר (דברים י כ) 'את ה' אלהיך תירא'. הדרך ליראתו יתברך שמו כמו שהוא הדרך לאהבתו (עין מל"ה פ"ט), וכשמחשב בדברים הנ"ל מיד הוא נרתע וירא ויפחד, וידע שהוא בריה שפלה קטנה בדעת קלה מעוטה עומדת לפני תמים דעים, כמו שאמר דוד (תהלים ט ד-ה) 'כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וגו' מה אנוש כי תזכרנו'. וכשבאה עבירה לידו חייב להעיר רוחו שהקב"ה משגיח בכל מעשה בני האדם. וזהו מן המצוות שחייב אדם בכל עת ובכל רגע בכל מקום ובזה כלול יראת הרוממות ויראת עונש. ובכלל היראה שלא להוציא שם שמים לבטלה. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות: סנהדרין נ"ז. רמב"ם יסודי התורה פ"ב. סה"מ מצוות עשה ד'. סמ"ג עשין ד'. סמ"ק סימן ד':

תלד [קפח] מצות עשה להתפלל בכל יום להשם יתברך, שנאמר (דברים י כ) 'אותו תעבוד'. מפי השמועה למדו עבודה זו היא תפלה, שנאמר (שם יא יג) 'ולעבדו בכל לבבכם', איזהו עבודה שהיא בלב זו היא תפלה. והמצוה הוא שיגיד אדם שבחו של הקב"ה

שו"ע	(סי' צד סעיפים ו-ח)	הרב
ו ה'ה יושב בספינה או בעגלה, ומפחד לעמוד בכל התפלה ומתפלל מישב, מכל מקום יעמד במקום הפריעות אם אפשר לו, כדי שיהא פורע מעמד ופוסע שלש פסיעות. ואם רוכב על גבי בהמה, יחזיר הבהמה שלש פסיעות לאחוריה, ועולה לו פאלו פוסע בעצמו, או יחזיר עצמו על גבי בהמתו, כדרך שהיה נוהג אם בא להפטר מן המלך:	בלבבכם על משפככם, ואף על פי שאינו יוצא ידי חובתו בהרהור כמו שיתבאר בסימן ק"א ² . אבל אם אינו יכול לבנות דעתו קורא קריאת שמע לבדה אם אפשר לו, לפי שכוננת קריאת שמע אינו אלא פסוק ראשון, ובקל יוכל לבנות:	
ז זמן שאינו יכול לעמוד, יושב במקומו ומתפלל ³ , וכן חולה, ומתפלל אפלו שוכב על צדו, והוא שיכול לבנות דעתו. ואם אי אפשר לו להתפלל בפיו מפני חלישותו, טוב שעל כל פנים ירהר בלבו, שצאמר (תהלים ד ה) 'אמרו	ח מי שהיה לו נכרים מכאן ומכאן, ומתירא שמא יפסיקוהו בתפלתו או שמא יפסידו מקחו אם יעמד ויתפלל, יושב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מישבת עליו. ואף על פי שצריך לפסע שלש פסיעות בסוף התפלה, יושב ומתפלל וכורע. יש לזהר שלא לסמוך עצמו לכתל או לעמוד או לחברו בשעת תפלה ⁴ , כמו שיתבאר בסימן קמ"א ¹ :	
פסקי משנ"ב		
א במשנ"ב (ס"ט): ואם יכול לעמוד במקום הכריעות כדי שיהיה כורע מעומד, יעמוד שם.	שרואה ספר תורה נגדו, וכל כיוצא בזה.	
ב במשנ"ב (ס"ק כא): ירהר בלבו ואפשר דיוצא בזה בדיעבד ואין צריך לחזור ולהתפלל אפילו אם הבריא בזמן תפלה, מאחר שאנוס הוא עתה.	ד במשנ"ב (ס"ק כב): הטעם, דתפלה צריכה עמידה, ועמידה שעל ידי סמיכה לא חשיבה עמידה. ולפי זה סמיכה קצת, דהיינו שסומך במקצת שאם ינטל אותו דבר לא יפול, שרי. ויש אומרים הטעם, דצריכה להיות באימה, ולפי זה בכל גווני אסור. ובמקום הדחק יש להקל כטעם הראשון.	
ג במשנ"ב (ס"ק כג): וכן בכל מקום שצריך עמידה, כגון בשעה		

